

## EESTI KEEL 1. klass (245 tundi)

<p><b>Taotletavad õpitulemused</b></p> <p><b>Suhtlemine ja suuline väljendusoskus</b> suudab väljendada oma mõtet vähemalt tuumlausega; kasutab elementaarseid viisakusväljendeid; vastab dialoogi repliigile; alustab dialoogi oma tarvete rahuldamiseks;</p> <p><b>Lause ja sõnavara</b> mõistab, koostab (tegevuse, pildi ja/või skeemi alusel) ning kasutab kontekstist/situatsioonist lähtuvalt sensomotoorsele kogemusele toetuvat lihtlauset (3–4 sõna); määrab sõnade järjekorra 3–4-sõnalises lauses;</p> <p><b>Lugemine ja kirjutamine</b> häälib kuni 5-häälikulisi sõnu, koostab analüüsitud sõnade (noop)skeeme, määrab häälikujärje sõnas; määrab õpetaja võrdleva hääldamise abil häälikute pikkuse 1–2-silbilistes sõnades; kasutab sõnu analüüsides sobivaid sümboleid (noope); laob analüüsitud sõnu tähtedega, teeb analüüsitud sõnade ära kirja; kirjutab väikseid kirjatähti; tunneb suuri ja väikseid trükitähti; loeb veerides 1–3-silbilisi sõnu, tuumlauseid ja vähe laiendatud lihtlauseid, saab aru loetu tähendusest (oma kogemuste piires).</p>
<p><b>Õppesisu</b></p> <p><b>Suhtlemine ja suuline väljendusoskus</b></p> <p><b>Kuulamine ja jälgimine</b> Tähelepanu suunatud keskendamine, lühikeste ja lihtsate korralduste mõistmine ja täitmine. Laste kogemusi kajastava lühikese ja lihtsa jutu kuulamine (jutustus, ettelugemine), seletuste lisamine. Lausungite (3–5 sõna) kordamine. 2–4 realistide salmide õppimine kuulamise järgi. Õpetaja ja kaaslaste tegevuse jälgimine.</p> <p><b>Suhtlemine</b> Emotsionaalse kontakti loomine ja säilitamine. Vastamine dialoogi repliigile (küsimus või korraldus), dialoogi jätkamine ja alustamine tuttavas situatsioonis. Viisakusväljendite kasutamine, oma soovide ja vajaduste väljendamine. Suhtlemine koostegevuses, sh mitteverbaalsete vahendite (žestid, osutamine) kasutamine. Eneseväljendus liikumis- ja laulumängudes. Hääletoonid ja näoilmed (<i>rõõmus, kuri ...</i>). Hääle- ja intonatsiooniharjutused õpetaja eeskuju järgi.</p> <p><b>Tunnetustegevuse arendamine</b> Tajude ja kujutluste arendamine ning süstematiseerimine: objektide osad ja tajutavad tunnused, tegevusakti subjektid ja objektid ning osatoimingud.</p> <p><b>Nägemis- ja ruumitaju</b> Silmaliigutuste suunamine, silma- ja käeliigutuste seostamine. Esemete ja esemepiltide äratundmine; esemete ja piltide sobitamine ning rühmitamine erinevate tunnuste alusel: suurus, värvus, kuju, detailide paigutus. Rühm ja allrühmad: rühmitamine, nimetamine. Allrühma- ja rühmanimetuste tundmine ja kasutamine õpitud teemade ulatuses. (koolitarbed, riietusesemed, mööbel, toidunõud, mänguasjad). Kujundite äratundmine (kolmnurk, nelinurk, ring). Kujundite järjestamine matkimise, näidise ja sõnalise korralduse järgi. Põhivärvuste eristamine ja pinna katmine. Orienteerumine oma kehas ja lähiruumis (all-üleval, keskel, ees-taga, vasakul-paremal), sh paberilehel, tahvlil, raamatus ja vihikus (vajadusel märgistatakse õpilase vasak või parem käsi).</p>

Ruumisuhete ja vastavate sõnade (suur-väike, suurem-väiksem, ülal- all, ees-taga, vasakul- paremal, alguses-lõpus-keskel, esimene- viimane) mõistmine.

Esemete paigutus ruumis üksteise suhtes, kujundite paigutus tahvlil ja paberilehel.

Kujundite eristamine kuju, suuruse, detailide ja nende paigutuse järgi, suunatud võrdlemine, erisuste ja sarnasuste märkamine, rühmitamine, konstrueerimine.

Õpiülesanded täidetakse matkimise teel, näidise ja suulise korralduse järgi lähtuvalt oskuse omandamise tasemest.

### **Ajakujutlused**

Samaaegsete ja eelnenud (järgnevate) sündmuste ning toimingute eristamine, vastavate keelendite mõistmine ja kasutamine: samal ajal, praegu, nüüd, enne, pärast, eile, täna, homme.

Ööpäeva osade, nädalapäevade, aastaegade järjestuses orienteerumine õpetaja poolt suunatult, vastavate nimetuste tundmine.

### **Kuulmistaju**

Helide ja mürade tajumine, nende suuna määramine, jäljendamine, eristamine kõnest.

Sõnade ja häälikute eristamine, nende järjekorra taastamine (2–4 üksust) hääldamisele ja häälimisele toetudes; häälikute arvu määramine sõnas. Kõlalt lähedaste sõnade eristamine. 3–5sõnalise lause kordamine.

Korduvate keeleüksuste ja kõnesegmentide äratundmine (suuline, hiljem kirjalik üksuste või segmentide rida).

Hääldusvigade märkamine teiste kõnes (häälikute ärajätmine, asendamine, ümberpaigutamine, silbistruktuuri moonutused). Kuulmistaju seostamine hääldamise ja nägemistajuga (sõna objekt/tunnus, häälik täht).

### **Kompimistaju**

Temperatuurierinevuste, materjali, esemete eristamine kompimise teel.

Tunnuste: *magus, hapu, soolane, mõru* äratundmine, vastavate sõnade mõistmine ja kõnes kasutamine. Eri meeltega saadud teabe sõnastamine.

### **Lause ja sõnavara**

Tuumlause ja vähelaiendatud lihtlause äratundmine, lause järelkordamine.

Sõnade eraldamine, sõnajärje määramine lauses. Lausetähenduse mõistmine, lause sisulise õigsuse määramine.

Skeemi abil lause (3–4-sõna) koostamine tegevuse ja/või pildi järgi.

Lausemallid:

(alus + öeldis + sihtis),

(alus + öeldis + kohamäärus),

(alus + öeldis + sihtis + kohamäärus),

(alus + öeldis + kaasolumäärus (kellega?)),

(alus + öeldis + sihtis + sihitismäärus (kellele?))

(alus + öeldis + abinõumäärus (millega?)), nende mõistmine ja koostamine.

Lauseskeemid kui analüüsi materialiseerimisvahendid, skeemide funktsiooni mõistmine, esitatud skeemi kasutamine analüüsimisel (koostegevuses õpetajaga), lause skeemi koostamine (kuni 5 sõna). Väit-, küsi- ja käsklause praktiline kasutamine õpitud lausemallide ulatuses.

Hääletugevuse ning intonatsiooni märkamise ja muutmise harjutamine õpetaja eeskuju järgi. 3–4 lause seostamine sidusaks jutukeseks.

Baassõnavara aktiveerimine.

Meeleorganitega tajutavate esemete ja olendite, tegevuste ja tunnuste väljendamine

sõnadega. Esemete ja olendite nimetuste eristamine. Sõnavormi ja tagasõnade alla, peale, ette, taha, kõrvale tähenduse äratundmine, kohasuhete

(kus?, kuhu?, kust?) eristamine, vastavate sõnavormide tähenduse mõistmine.

Omandatud sõnade kasutamine levinud muutevormides ja koos tagasõnadega.

Omadussõna kasutamine koos nimisõnaga, tajutava tunnuse sõnastamine lauses öeldistäite ja täiendina (Sai on soe – Soe sai ...) Arvsõnade ja järgarvsõnade mõistmine 10 piires.

## **Lugemine ja kirjutamine**

### **Häälikanalüüs**

Sõnade häälendamise täpsustamine, häälikurea (3–5 häälikut) kordamine.

Kuni 5-häälikuliste sõnade häälimine skeemide abil ja ilma; häälikute asukohta ja järjekorra määramine. Sõnade häälikkoostise ladumine valgete ja värviliste noopidega, 2–3 sõna koostise võrdlemine, sõnade rühmitamine häälikkoostise järgi

(häälikute arv, esinemine või puudumine sõnas, häälikute asukoht).

Häälikanalüüsi harjutatakse ülesannete raskusastet muutes: 1–2-silbilised ja pikemad sõnad, lahtised ja kinnised silbid; üksikhäälikutest koosnevad, diftongidega, kaashäälikuühenditega sõnad; analüüsi materialiseerimine, häälimine häälega/sosinal ilma abivahenditeta, analüüs koostegevuses, matkides, orientiiri ja suulise instruksiooni järgi kiiresti/aeglaselt.

### **Foneemanalüüs**

Ülipika hääliku leidmine sõnas õpetaja utreeritud häälendamise järgi, lühikese ja ülipika hääliku eristamine (õpetaja) võrdleva häälendamise alusel; lühikese, pika ja ülipika hääliku eristamine 1–2-silbilistes sõnades õpetaja abiga koostegevuse ja matkimise tasandil; häälikupikkuse märkimine sümbolitega (noopidega). Häälikurühmade praktiline eristamine värvuse kui sümboli abil (tabelis). Sõnaskeemide valimine ja koostamine osatoimingute kaupa (sõnade ladumine noopidega), sõnade koostise võrdlemine (materialiseeritult).

Häälik/täht seoste harjutamine (topelttäht = üks hääldussegment). Tähendusega sõnade ja sõnavormide eristamine tähenduseta häälikukombinatsioonidest.

### **Lugemine: lugemistehnika ja orienteerumine tekstis**

Juhtiv lugemisviis on häälega veerimine.

Suurte, hiljem (III trimester) väikeste trükitähtede õppimine. Laotud, trükitähtedega kirjutatud/trükitud sõnade lugemine.

Erineva šriftiga sõnade lugemine, sõnade tähtkoostise võrdlemine. Sõnade (1–3 silpi; pikemad sõnad kõnetaktideks liigendatult), lausete ning lühitekstide lugemine tahvlilt ja raamatust.

Lugemisviisid: häälega ja vaikne (sosinal) veerimine, diftongide ja lühikeste tuttavate sõnade äratundmine tervikuna.

Orientiiride ja abistavate võtete kasutamine lugemisel; järgneva tähe või sõna ettehaaramine; minimaalse kõnetakti „kasvatamine”, sõna lugemisel minimaalsele kõnetaktile orienteerumine. Õpetaja ja kaaslaste lugemise jälgimine, lugemisjärje hoidmine.

### **Teksti analüüs**

Loetu tähenduse mõistmine: veeritud sõna või lause kordamine tervikuna, küsimustele vastamine, sõna või lause korduv lugemine, sobitamine piltidega, õpetaja kommentaaride seostamine lausetega.

### **Valiklugemine**

Sõna või lause leidmine tekstist õpetaja juhendamisel; illustratsiooni(de) sisu suunatud analüüs (valdavalt pärast lugemist); sõna või lause sobitamine illustratsiooni(de)ga.

### **Kirjutamine**

#### **Ärakiri**

Sama ja erineva šriftiga sõnade äratundmine, sõnade tähtkoostise võrdlemine;

ladumine näidise järgi.

Kirjatehnikas õpitud sõnade ära kirjutamine tähtede, tähepaaride ja 2–3- täheliste sõnade kaupa originaali alla ja kõrvale. Kirjutatud sõna võrdlemine originaaliga, vea parandamine.

Kirjutamisele eelneb analüüs: originaali lugemine, häälimine, topelttähtede ning nõrga/tugeva sulghääliku leidmine ja märgistamine. Originaal esitatakse kirjatähtedega, hiljem trükitähtedega, kirjutatakse kirjatähtedega.

### **Õigekiri**

Sõnaskeemi koostamine, sõna ladumine tähtedega pärast analüüsi skeemi järgi, sõnade ja lühikeste lausete (2–3 sõna) kirjutamine pärast analüüsi. Kirjutamisel järgitakse (õpetaja juhendamisel) algoritmi:

- 1) häälikjärje märkimine häälimisele toetudes,
- 2) häälikupikkuse märkimine võrdleva hääldamise abil,
- 3) tähe valimine skeemi järgi,
- 4) kirjutamine,
- 5) järelkontroll.

### **Kirjatehnika**

Käe ja sõrmede peenmotoorika harjutamine: voolimine, voltimine, ladumine, punumine, töö mosaiigiga; kehaasend, pliatsihoid; joonte tõmbamine eri suundades nii pintsli, kriidi kui ka pliatsiga, pinna viirutamine, joonte vahe ja pikkuse säilitamine liigutuste suuna muutmisel, kujundite ja täheelementide joonistamine šablooni, orientiiride ja eeskuju järgi.

Väikeste kirjatähtede õppimine, tähtede seostamine, 1–2silbiliste sõnade kirjutamine, tähemoonutuste äratundmine ja parandamine. Raskusastmed: ülekirjutamine, kirjutamine orientiiride abil, kirjutamine originaali järgi.

Eri suurusega tähtede kirjutamine. Kirjutamine originaali alla ja kõrvale.

### **Keeleteadmised ja –oskused**

Häälikute, tähtede (sh topelttähtede), sõnade, lausete praktiline äratundmine.

Häälikurühmad, häälikute kolm pikkust. Suur algustäht lause alguses ja nimedes. Lause lõpumärkide praktiline äratundmine.

Ainsuse ja mitmuse vormide tähenduse praktiline eristamine.

### **Õppetegevus**

Eesti keele õpe 1. klassis jaguneb aabitsaeelseks ja aabitsaperioodiks.

Õppimise eelduseks on lapse suutlikkus tunnetada ennast õpilasena, vastu võtta ja sooritada õpiülesandeid: käitumine õpilasena tunnis ja vahetunnis, tegutsemine kõrvuti ja koos, adekvaatne reageerimine konkreetsetele korraldustele osatoimingute kaupa. Õppimise eelduseks on ka õppevahendite eristamine, paigutamine koolipingile ja kotti, õppevahendite hooldamine.

Tunnetustegevus ja kõne. Lihtsustatud õpet vajava lapse tunnetustegevus toetub esimesel kooliastmel valdavalt praktilisele tegevusele ja lähiümbruse tajumisele, mis on osaliselt võrreldav eakohaselt arenenud lapse tegevusega neljandal-viiendal eluaastal. Tunnetuslik aktiivsus on madalam, kujutluste ja keeleüksuste vaheline seos ebatäpne või osaliselt puudu. Tegevusega kaasnev privaatkõne on kasin või ei ilmne üldse.

Kooliikka jõudes kasutab laps oma kõnes baassõnavara (tajatud/märgatud esemete ja tegevuste sõnastamine) ja piiratud hulgal vabade laienditeta lihtlaused. Kõnest arusaamine sõltub situatsiooni mõistmisest. Baassõnavaraga võrreldes konkreetsema või üldisema tähendusega sõnu ning nende grammatilisi seoseid lauses laps valdavalt ei mõista.

Lihtsustatud õpet vajav laps suudab esimesel kooliastmel töömälus hoida kolme- või neljasõnalist lausungit.

Kõne alaarengust ja tegevusele kaasneva kõne puudulikkusest tuleneb vajadus õpetajal reguleerida laste õppetegevust koostöös ja eeskuju järgi ning kommenteerida lapse tegevust,

rakendada koos- ja järelkõnet.

1. klassi õpilastele on iseloomulikud impulsiivsed äärmuslikud negatiivsed, harvem positiivsed emotsioonid ja ebastabiilsed tunded.

Väiksemal osal lastest ilmneb emotsioonide inertsus. Esialgu ei kontrolli õpilased oma emotsioone, mis väljendavad reaktsiooni keskkonnale ning oma primitiivsetele tarvetele. Ka enesehinnang on otseses seoses õpetaja, vanemate ja kaaslaste suhtumisega.

Tundevalla kujunemine ennetab kognitiivset arengut. Lapsel ilmnevad soovid rahuliku ja sõbraliku keskkonna ja positiivse suhtumise, sh füüsilise kontakti järele.

Õpilaste passiivsus, kognitiivsete protsesside, kõne ning tundevalla arenematus tingib vajaduse mõjutada õpiülesannetega eelkõige esimese ajuploki (ajutüvi, koorealused moodustised) ning parema poolkera koore aktiivsust ja talitluslikku arengut. Eelistatud on 1. klassis praktiline või materialiseeritud tegevus ning tajuprotsesside suunamine; protsess ja tulemus seostatakse kõnega.

Õpitakse kõnet kuulama, tajutavaid objekte ja nähtusi jälgima, vaatlema ja võrdlema ning erisuguste tunnuste alusel rühmitama; mõistma ja täitma suulisi korraldusi; osalema dialoogis; orienteeruma tahvlil, raamatus ja vihikus. Oskustest on peamised tuumlausete (baaslausete) ja laiendatud lihtlausete mõistmine, koostamine ja kasutamine, lugemine ja kirjutamine.

Peamised õppeviisid on praktiline harjutamine ja didaktiline mäng. Kujundatakse oskused tegutseda koos õpetajaga, matkides ning eeskuju järgi, orienteeruda oma kehas ning lähimas aegruumis. Omandatud toiminguid ajendatakse ja kinnistatakse verbaalsete repliikidega. Tegevuse verbaalne kommenteerimine, kokkuvõtete tegemine ning lühitekstide interpreteerimine on valdavalt õpetaja pädevuses.

Õpilasi ärgitatakse õpetaja ütlust kordama (kooris ja/või individuaalselt) ning lõpetama. Õpilase ütlusi on soovitatav parafraseerida, konkretiseerida sõnakasutust, varieerida sõnastust.

Vaimsete ülesannete täitmisel toetutakse näitvahenditele, õpitavad toimingud materialiseeritakse, kasutatakse lihtsaid skeeme, sümboleid, graafilisi orientiire, mille kasutamise vajadus tuleneb töömälu piiratud mahust ja kõne reguleeriva funktsiooni arenematuses.

Motivatsioon. Motivatsiooni kujundamiseks antakse õpilastele nii õpitegevuses osalemise kui ka tulemuste puhul võimalikult sageli konkreetseid positiivseid hinnanguid. Positiivsele hinnangule võiks kaasneda konkreetne soovitus midagi paremini teha. Korraldused antakse osatoimingute kaupa, arvestatakse õpilaste kõnemõistmise taset. Õpilaste ajutegevuse aktiveerimiseks kasutatakse võimalikult sageli sensomotoorseid ülesandeid. Õppeülesannete esitamisel rõhutatakse selle konkreetset eesmärki (... kirjutada õigesti, valida õige täht).

## EESTI KEEL 2. klass (315 tundi)

### Taotletavad õpitulemused

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

kõneleb õpetaja suunamisel oma tegevusest (3–4 lausega);  
iseloomustab õpetaja suunamisel objekti 2–3 tajutava tunnuse alusel;  
korduvates situatsioonides kasutab viisakusväljendeid;  
oskab alustada ja jätkata dialoogi oma kogemusele vastavas situatsioonis;

#### **Lause ja sõnavara**

mõistab, koostab (4–5 sõna) ja kasutab sensomotoorsetele kogemustele toetuvat laiendatud lihtlauset;

#### **Lugemine ja kirjutamine**

määrab häälikujärje sõnas;  
määrab häälikurühma tabeli alusel;  
muudab ja määrab abivahendi abil 1–2-silbilistes sõnades lihthääliku pikkust;  
teeb lugema õpitud lause ära kirja lühikeste sõnade ja kõnetaktide kaupa.  
kirjutab analüüsitud 1–2-silbilise sõna häälikkoostist moonutamata;  
loeb õpitud teksti lühikeste sõnade ja/või kõnetaktide kaupa;  
leiab õpitud tekstist küsimuste-korralduste abil sõnu ja lauseid, järjestab sisu järgi pildiseeria, vastab küsimustele lause ja/või lõigu sisu kohta valiklugemise abil;  
taastab lühiteksti abivahendeid kasutades (pildid, pildiseeriad, küsimused, sõnalünkadega laused).

## **Õppesisu**

### **Kuulamine ja jälgimine.**

Tähelepanu keskendamine ja säilitamine töövõtte ajal. Ülesande täitmine koostegevuses. Suuliste 2–3-osaliste lihtsate korralduste täitmine, vajadusel osatoimingute kaupa.

Tuttavate õpiülesannete täitmine suulise instruksiooni järgi. Üldistatud korralduste täitmine tuttavas situatsioonis.

Adekvaatne reageerimine hinnangule.

Lugemise või jutustamise kuulamine, kaaslaste vastuste ja lugemise jälgimine õpetaja suunamisel.

Intonatsiooni põhimallide märkamine, seostamine vastavate näoilmetega ja kehakeelega.

### **Suhtlemine.**

Kõnesoovi kujundamine.

Väit-, küsi- ja käsklause kasutamine vastavalt situatsioonile. Hääletugevuse muutmine (3–4 tugevusastet), loogilise rõhu ja lauselõpu intonatsiooni kasutamine.

Küsimusele vastamine lühidalt (ühe või mitme sõnaga) ja hargnenud lausungiga.

Oma tegevusest ja muljetest kõnelemine (3–4 lausungit).

Viisakas ja tegevusele vastav suhtlemine koostegevuses, dialoogi alustamine ja jätkamine (vähemalt ühe initsiatiivse repliigiga). Suulise *mina*-vormis jutukese (3–5 lauset) koostamine oma tegevuse, kooli, klassi, perekonna kohta.

Ase- ja määrsõnade asendamine täistähenduslike sõnadega esmasel viitamisel, ase- ja määrsõnade kasutamine korduval viitamisel (*mängu ajal - siis, õues - seal*).

### **Tunnetustegevuse arendamine**

Tajude ja kujutluste arendamine ja laiendamine ning süstematiseerimine: objektide osad ja tajutavad tunnused, tegevusakti subjektid ja objektid ning osatoimingud.

### **Nägemis- ja ruumitaju.**

Objektide ja esemepiltide äratundmine, analüüsimine, võrdlemine, rühmitamine ja kirjeldamine õpetaja küsimuste, korralduste ning osutamise järgi (tajutavad tunnused: *kuju, suurus, värvus* jne). Ruumisuhete suhtelisuse mõistmine, sh kahe koordinaadi arvestamine (all keskel, ees paremal).

Situatsiooni modelleerimine aplikatsioonidega. Grafeemi variantide tundmine.

### **Ajakujutlused**

Orienteerumine ajaühikute järjestuses (*enne-pärast*), nimetuste tundmine: aasta ja aastaajad, kuud, nädal ja nädalapäevad, ööpäev ja selle osad, tund.

Orienteerumine tegevussituatsioonis: samal ajal, praegu, enne, pärast.

Kellaeg: täistund, kellaaja sõnastamine.

### **Kuulmistaju**

Hääletoonide (vihane, rõõmus jm) äratundmine. 5–6-sõnalise lause järelkordamine.

Teiste kõnes leiduvate vigade märkamine (hääldusvead, agrammatismid, sobimatud sõnad).

### **Kompimistaju**

Esemete ja materjalide äratundmine kompimise teel, tulemuste sõnastamine.

### **Lause ja sõnavara**

Lause äratundmine: eristamine sõnadest, sõnaühendist, poolikust lausest, agrammatilisest lausest.

Sõnajärje määramine ja muutmine, lause taastamine, lõpetamine. Lausetähenduse mõistmine sensomotoorsele kogemusele toetudes. Lausete eristamine nii intonatsiooni kui ka skeemide alusel.

Väit-, küsi- ja käsklausete koostamine (4–5 sõna) tegevuse, piltide ja skeemide abil.

Lauselõpu intonatsioon.

Lausete skemaatiline kujutamine.

Lausete ühendamine, sisestamine (lihtsamad juhud), muutmine (sõnajärje muutmine, väit-, küsi- ja käsklausete muutmine teisteks lausetüüpideks).

Lausete laiendamine sihitise, koha-, abinõu-, kaasolu- ja sihitismäärusega.

Mitmesõnalise lause muutmine lihtsamateks lauseteks, „pöördlausete” moodustamine (Koer on kassi taga. Kass on koera ees.).

Sõnavormide tähenduse mõistmine lauses või sõnaühendis. Vormide eristamine ja rakendamine: sihitise ja määruse vormid, tagasõnad (ees, taga, all, peal, kõrval, kohal, vahel, sees). Omadussõna kasutamine öeldistäitena ja täiendina.

Tegusõna oleviku ja lihtmineviku pöörete mõistmine ja kasutamine.

Isikuliste asesõnade mõistmine kontekstis, isikuliste asesõnade rakendamine.

Tunnust/omadust ja tegevust väljendavate sõnade leidmine lausest ning rakendamine lauses.

Erineva üldistusastmega (2–3) sõnade mõistmine ja õige kasutamine (Muki-koer; Muki-koerloom).

Nimede ning liigi- ja alaliiginimetuste tähenduse erisuse mõistmine (Muki on koduloom).

Põhi- ja järgarvsõnade mõistmine 20 piires.

### **Lugemine ja kirjutamine**

#### **Häälikanalüüs**

Sõnade hääldamise täpsustamine. Erineva häälikulise koostise ja pikkusega sõnade häälimine (häälega ja sosinal), häälimiskiiruse muutmine.

Häälikute järjekorra ja asukoha määramine: häälikute märkimine graafiliste sümbolitega (noobid, kriipsud jm), häälikute nimetamine järjekorras, sõnas esimese ja viimase hääliku, eelneva(te), järgneva(te) ja naaberhääliku(te) nimetamine.

Analüüsi harjutamine ülesannete raskusastet muutes: erineva pikkusega sõnad, üksikhäälikud ja häälikuühendid; analüüs materialiseeritult, koostegevuses, iseseisvalt tempot ja hääletugevust muutes.

Häälimine koos häälikurühma määramisega.

#### **Foneemanalüüs**

Häälikute rühma praktiline eristamine; iga hääliku kolme pikkuse käsitlemine eraldi, paarikaupa, koos; häälikupikkuse muutmine, määramine ja tähe valimine 1–2-silbilistes sõnades; kaksiktäishäälikute ja suluta kaashäälikute ühendi praktiline äratundmine.

Raskusastmed: kõnetakti vältele viitava(te) hääliku(te) ja selle/nende asukoha määramine, sõnatulpade lugemine noopide ja vältemärkide alusel, analüüsimine (häälikupikkuse muutmine ja määramine) õpetaja võrdleva häälduse järgi, materialiseeritud ja suunatud analüüs koostegevuses, sõnaskemide koostamine, valimine, noopide asendamine tähtedega (ühekordne ja topelttäht); sulghäälikute käsitlemisel nõrga, tugeva ja topelttähe kirjutamine 1–2-silbilistes sõnades.

Veaohlike häälikute ja vastavate tähtede leidmine sõnades: esimese täishääliku ja sellele järgneva suluta kaashääliku või sulghääliku märkimine laotud ja kirjutatud sõnas, hääliku

nimetamine kuulnud 1–2-silbilises sõnas.

### **Lugemine: lugemistehnika ja orienteerumine tekstis**

Juhtiv lugemisviis on häälega veerimine ja üleminek sõnahaaval lugemisele (1–2 silpi).

### **Uue teksti lugemine.**

Õpetaja esmase lugemise kuulamine, õpetaja kommentaaride seostamine lause/lõigu/tekstiga. Lugemine veerides (häälega ja sosinal), 1–2-silbiliste sõnade lugemine sõnade kaupa; pikemate sõnade lugemine kõnetaktide kaupa; keerulise häälikkoostisega sõnade lugemine pärast eeltööd ja/või abivahenditega (graafilised orientiirid, sõnade liigendamine, eelnev häälimine).

### **Lugemise harjutamine**

Korduv lugemine vahelduvalt kooris ja üksi, tahvlilt ning lugemikust. Aimamisoskuse arendamine, hääle tugevusastmete (3–4 astet) ja lauselõpu intonatsiooni harjutamine.

Kaasõpilase lugemise jälgimine ja lugemisvigade parandamine. Õpitud teksti lugemine lühikeste sõnade ja/või kõnetaktide kaupa.

### **Sõnavaratöö**

Taustteadmiste aktiveerimine, tundmatute sõnade ja väljendite

Selgitamine enne teksti lugemist (näitvahendite ja/või lühitekstide abil).

2–3 sõna aktiveerimine teksti analüüsides ja taastades.

### **Teksti korduv lugemine ja analüüs.**

Lausetähenduse mõistmine.

Samaviiteliste sõnade tähenduse mõistmine lausete tähendust seostades (lokaalse sidususe strateegia).

Puuduva teabe tuletamine (oletatav koht, aeg, tegelaste vastastikune mõjutamine).

Teksti kohta esitatud küsimustele vastamine valiklugemist kasutades.

Dialogi struktuuri teadvustamine (*kes? kellele? mida ütles?*), õpetaja kommentaaride seostamine ütlusega (mida soovis, kuidas ütles).

### **Valiklugemine**

Sõnade ja lausete leidmine ning lugemine õpetaja juhendamisel. Illustratsioonide valimine ja sobitamine tekstiga, pildiseeria järjestamine.

Küsimustele ja korraldustele vastamine tekstis leiduva sõna/sõnaühendi või lausega.

Kirjeldatud tegude hindamine (valik õpetaja esitatud variantide seast).

Allteksti õpetajapoolne sõnastamine. Sisukokkuvõtte ühine sõnastamine.

### **Ärakiri**

Sõnade ja lühikeste lausete ärakiri pärast nende lugema õppimist

(erinevalt paigutatud näidise järgi nii tahvlilt kui ka raamatust). Lühikeste sõnade (2–4 tähte) kirjutamine pärast analüüsi originaali jälgimata (st peast), pikemate sõnade kirjutamine 2–3 tähe kaupa.

Kirjutatu kontrollimine originaali järgi. Häälimise tempo reguleerimine sõltuvalt kirjutamise individuaalsest kiirusest.

### **Õigekiri**

1–2-silbiliste sõnade ladumine ja kirjutamine pärast analüüsi, tähe- ja sõnalünkade täitmine.

Raskusastmed: analüüs materialiseeritult koostegevuses, individuaalselt.

Lühikeste lausete kirjutamine peast pärast analüüsi. Kirjutatu õigsuse kontrollimine: järgnev analüüs materialiseeritult, korrektuurharjutused.

Kirjalike tööde kogumaht õppetunnis on 15–20 sõna.

### **Kirjatehnika**

Väiketähtede kirjutamise harjutamine, suurtähtede õppimine; tähtede seostamine sõnas; tähemoonutuste äratundmine (üksiktäht, täht sõnas) ja parandamine.

Kirjutamise tempo tõstmine.



Orienteerumine (õpetaja juhendamisel) kirjutamisel tööraamatusse, vihikusse ja tahvlile.

### **Keeleteadmised ja –oskused**

Suur algustäht nimedes (inimesed, loomad, linnud) ja lause alguses. Lause lõpumärgid. Elusolendite ja esemete ning nende nimetuste praktiline eristamine, tegevuste ja omaduste ning neid väljendavate sõnade praktiline eristamine. Vastamine küsimustele kes?, mis?, mida teeb?; küsisõnade (kes?, mis?, mida teeb?) ja vastavate sõnavormide vastandamine.

Üksikhäälikute ja häälikuühendite ning veaohlike häälikute praktiline äratundmine sõnas.

### **Õppetegevus**

Õppimise eelduseks on lapse suutlikkus tunnetada ennast õpilasena, vastu võtta ja sooritada õpiülesandeid: käitumine õpilasena tunnis ja vahetunnis, tegutsemine kõrvuti ja koos, adekvaatne reageerimine konkreetsetele korraldustele osatoimingute kaupa. Õppimise eelduseks on ka õppevahendite eristamine, paigutamine koolipingile ja kotti, õppevahendite hooldamine.

Tunnetustegevus ja kõne. Lihtsustatud õpet vajava lapse tunnetustegevus toetub esimesel kooliastmel valdavalt praktilisele tegevusele ja lähiümbruse tajumisele, mis on osaliselt võrreldav eakohaselt arenenud lapse tegevusega neljandal-viiendal eluaastal. Tunnetuslik aktiivsus on madalam, kujutluste ja keeleüksuste vaheline seos ebatäpne või osaliselt puudu. Tegevusega kaasnev privaatkõne on kasin või ei ilmne üldse.

Kooliikka jõudes kasutab laps oma kõnes baassõnavara (tajutud/märgatud esemete ja tegevuste sõnastamine) ja piiratud hulgal vabade laienditeta lihtlaused. Kõnest arusaamine sõltub situatsiooni mõistmisest. Baassõnavaraga võrreldes konkreetsema või üldisema tähendusega sõnu ning nende grammatilisi seoseid lauses laps valdavalt ei mõista.

Lihtsustatud õpet vajav laps suudab esimesel kooliastmel töömälus hoida kolme- või neljasõnalist lausungit.

Kõne alaaengust ja tegevusele kaasneva kõne puudulikkusest tuleneb vajadus õpetajal reguleerida laste õppetegevust koostöös ja eeskujuga järgi ning kommenteerida lapse tegevust, rakendada koos- ja järelkõnet.

2. klassi õpilastele on iseloomulikud impulsiivsed äärmuslikud negatiivsed, harvem positiivsed emotsioonid ja ebastabiilsed tunded.

Väiksemal osal lastest ilmneb emotsioonide inertsus. Esialgu ei kontrolli õpilased oma emotsioone, mis väljendavad reaktsiooni keskkonnale ning oma primitiivsetele tarvetele. Ka enesehinnang on otseses seoses õpetaja, vanemate ja kaaslaste suhtumisega.

Tundevalla kujunemine ennetab kognitiivset arengut. Lapsel ilmnevad soovid rahuliku ja sõbraliku keskkonna ja positiivse suhtumise, sh füüsilise kontakti järele.

Õpilaste passiivsus, kognitiivsete protsesside, kõne ning tundevalla arenematus tingib vajaduse mõjutada õpiülesannetega eelkõige esimese ajuploki (ajutüvi, koorealused moodustised) ning parema poolkera koore aktiivsust ja talitluslikku arengut. Eelistatud on 2. klassis praktiline või materialiseeritud tegevus ning tajuprotsesside suunamine; protsess ja tulemus seostatakse kõnega.

Õpitakse kõnet kuulama, tajutavaid objekte ja nähtusi jälgima, vaatlema ja võrdlema ning erisuguste tunnuste alusel rühmitama; mõistma ja täitma suulisi korraldusi; osalema dialoogis; orienteeruma tahvlil, raamatus ja vihikus. Oskustest on peamised tuumlausetega (baaslausetega) ja laiendatud lihtlausetega mõistmine, koostamine ja kasutamine, lugemine ja kirjutamine.

Peamised õppeviisid on praktiline harjutamine ja didaktiline mäng. Kujundatakse oskused tegutseda koos õpetajaga, matkides ning eeskujuga järgi, orienteeruda oma kehas ning lähimas aegruumis. Omandatud toiminguid ajendatakse ja kinnistatakse verbaalsete repliikidega.

Tegevuse verbaalne kommenteerimine, kokkuvõtete tegemine ning lühitekstide interpreteerimine on valdavalt õpetaja pädevuses.

Õpilasi ärgitatakse õpetaja ütlust kordama (kooris ja/või individuaalselt) ning lõpetama.

Õpilase ütlusi on soovitatav parafraseerida, konkretiseerida sõnakasutust, varieerida sõnastust.

Vaimsete ülesannete täitmisel toetutakse näitvahenditele, õpitavad toimingud materialiseeritakse, kasutatakse lihtsaid skeeme, sümboleid, graafilisi orientiire, mille kasutamise vajadus tuleneb töömälu piiratud mahust ja kõne reguleeriva funktsiooni arenematuses.

Motivatsioon. Motivatsiooni kujundamiseks antakse õpilastele nii õpitegevuses osalemise kui ka tulemuste puhul võimalikult sageli konkreetseid positiivseid hinnanguid. Positiivsele hinnangule võiks kaasneda konkreetne soovitus midagi paremini teha. Korraldused antakse osatoimingute kaupa, arvestatakse õpilaste kõnemõistmise taset. Õpilaste ajutegevuse aktiveerimiseks kasutatakse võimalikult sageli sensomotoorseid ülesandeid. Õppeülesannete esitamisel rõhutatakse selle konkreetset eesmärki (... kirjutada õigesti, valida õige täht).

### EESTI KEEL 3. klass (280 tundi)

#### Taotletavad õpitulemused

##### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

osaleb dialoogis (küsimus-vastus, teade- küsimus) ühistegevuse ajal;

##### **Tunnetustegevuse arendamine**

võrdleb ja kirjeldab kahte tuttavat objekti tajutavate tunnuste alusel.

##### **Lause ja sõnavara**

mõistab ja koostab kuni 5-sõnalist lihtlauset kasutab laiendatud lihtlauses nimi-, omadus- ja tegusõnade õpitud vorme;

oskab viia õpitud sõnavorme mitmesse sõnaühendisse;.

##### **Lugemine ja kirjutamine**

muudab ja määrab graafilistele orientiiridele toetudes veaohtrike häälikute pikkust üksikhäälikutest koosnevates sõnades.

##### **Lugemistehnika ja orienteerumine tekstis**

juhtiv lugemisviis 3.klassis on sõnaosade ja/ või sõnahaaval lugemine ja üleminek lugemisele sõnapaaride kaupa;

loeb õpitud teksti valdavalt sõnade kaupa leiab õpitud tekstist küsimuste-korralduste järgi sõnu, lauseid ja lõike, vastab küsimustele (sh annab hinnangu tegevusaktile);

annab abivahendeid kasutades ja koostöös õpetajaga tekstilähedaselt edasi õpitud pala sisu.

##### **Kirjutamine**

kirjutab pärast analüüsi õigesti 2–3-silbilisi üksikhäälikutest koosnevaid sõnu;

kirjutab ära kirjas 1–2-silbilisi sõnu originaalteksti täiendavalt vaatamata;

kontrollib ära kirja õigsust;

#### Õppesisu

##### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

##### **Kuulamine ja jälgimine**

Tähelepanu keskendamine ühekordsele selgitusele (korralduste täitmine ilma täiendava selgituseta).

Lugemise jälgimine, kaasõpilaste vastuste jälgimine ja parandamine, vastustele hinnangu (õige-vale) andmine.

Kaasõpilaste vastuste jälgimine (suunatult), nõustumine vastusega, teabe lisamine.

Adekvaatne reageerimine hinnangutele.

##### **Suhtlemine**

Suhtlemine kaasõpilas(t)ega koostegevuses (õpetaja suunamisel).

Dialogi vormid: küsimus-vastus, teade-küsimus; kutse koostegevusele, nõustumine-loobumine. Koostegevuse vastastikune reguleerimine.

Oma tegevusest jutustamine (5–6 lauset), jutustamine piltide ja mälukujutluste põhjal küsimuste ja/või plaani abil. Analoogiajutukeste koostamine.

### **Tunnetustegevuse arendamine**

#### **Nägemis- ja ruumitaju**

Esemete ja loodusobjektide ning -nähtuste äratundmine, vaatlemine.

Terviku jaotamine osadeks ja osade ühendamine tervikuks.

Ühiste ja individuaalsete tunnuste eristamine, võrdlemine, rühmitamine ning kirjeldamine esitatud vaatlusplaani järgi. Omandatud oskuste rakendamine eseme-, olu- ja tegevuspiltide analüüsimisel.

Tekstis kirjeldatud ruumisuhete skemaatiline kujutamine (modelleerimine). Orienteerumine üheaegselt nii esemete horisontaal- kui ka vertikaalsuhetes.

#### **Ajakujutlused**

Aasta, aastaajad (aastaaja muutuvate tunnuste sõnastamine), kuud, päevade arv kuus; nädalad kuus; ööpäev, tund (õppetund) ja minut. Nädalapäeva ja kuupäeva kokkuviimine.

Kellaaeg: täis- ja pooltunni eristamine ning sõnastamine.

#### **Lõimumine teiste ainetega**

Matemaatikas ja tööõpetuses kasutatavate mõõtühikute tundmine ja mõõtmistulemuste sõnastamine.

#### **Kontroll, enesekontroll**

Kontrolli- ja enesekontrollivõtete kasutamine suunatult tuttavas tegevuses.

#### **Lause ja sõnavara**

##### **Lihtlause**

5–6-sõnaliste lihtlausete (väit-, küsi- ja käsklause) mõistmine, kuni 5-sõnaliste lihtlausete koostamine.

Sihitisosalause mõistmine ja kasutamine.

##### **Sõnavormid**

Käändevormide mõistmine ja kasutamine enamlevinud funktsioonides: kohta, objekti, kuuluvust, osa ja tervikut, kaas- ja ilmaolu väljendavate lausete ja sõnaühendite koostamine, küsimusele vastamine kas sõnaühendi või üksiksõnaga.

Sõnavormide valimine sõnaühendisse

ja lausesse, ainsuse ja mitmuse vormide moodustamine ja kasutamine kaasteksti toel. Erineva üldistusastmega (3–4 astet) nimisõnade mõistmine ja nende õige kasutamine (Muki – koer – koduloom – loom), esemete ja olendite tajutavate tunnuste väljendamine omadussõnadega, inimeste tunnete, emotsioonide ja käitumisaktide kirjeldamine enamlevinud sõnadega situatsioonist lähtuvalt.

##### **Omadust väljendav sõna**

Omadussõna kasutamine öeldistäite ja täiendina, omadussõna ühildumine nimisõnaga arvus ja käändes.

##### **Tegevust ja seisundit väljendav sõna**

Tegevust ja seisundit väljendavate sõnade mõistmine ja kasutamine.

Tajutavaid tegevusi ja seisundeid väljendavate sõnade aktiveerimine.

Tegusõna oleviku ja lihtmineviku vormide tähenduslik eristamine ja kasutamine, lihtmineviku vormide moodustamine analoogia alusel, vormide muutmine lauses.

##### **Arvsõnad**

Põhi- ja järgarvsõnade erisuse teadvustamine ja kasutamine (100 piires) (teine ja neljas – kokku kaks) .

Arvsõna käsitlemise seostamine matemaatika õppesisuga.

**Liitsõna**

Liitsõna ja sõnaühendi praktiline eristamine. Põhisõna sobitamine mitme laiendiga ja vastupidi.

**Lugemine ja kirjutamine****Häälikanalüüs**

Hääldamise täpsustamine (vajadusel). Häälimisoskuse automatiseerimine: häälimine kirjutamise tempos hääletult ja ilma abivahenditeta, tempo tahtlik muutmine.

**Foneemanalüüs**

Häälikurühmade eristamine. Iga hääliku kolme pikkuse käsitlemine kahe (sulghäälikud) ja/või kolme pikkuse kaupa: üksikhääliku pikkuse muutmine, üksikhääliku pikkuse määramine, tähevalik 1–3-silbilistes sõnades; kaksiktäishäälikute ja suluta kaashäälikute ühendi analüüsimine ja tähtede valimine.

Sõnas esinevate veaohlike häälikute nimetamine kirjapildi ja kuulmise järgi, veaohlike häälikute pikkuse muutmine ja määramine sõnas skemaatilisel esitatud orientiiridele (skeemid, tiivik) toetudes.

Tiiviku kasutamine: veaohlike häälikute pikkuse muutmine esitatud skeemide järjekorras (ülalt alla, alt üles, horisontaalselt), ühe- ja kahekordse tähe valimine vastavalt skeemile.

Veaohlike häälikute pikkuse võrdlemine, õigekirja põhjendamine (õpetaja abiga).

Veaohlike häälikute skeemi valimine sõna juurde, tähelünkade täitmine.

Sõnade rühmitamine veaohlike häälikute pikkuse järgi (skeemide alusel).

Töö raskusastet muudetakse vastavalt õpilaste oskustele: analüüs koostegevuses, materialiseeritult ja peast (lihtsamad variandid); lühemad ja pikemad (valdavalt 3-silbilised) sõnad, erineva struktuuriga silbid sõnades.

**Lugemistehnika ja orienteerumine tekstis****Uue teksti lugemine**

Õpetaja esmase lugemise kuulamine; hiljem lugemise jälgimine raamatust.

Lugemine kõnetaktide ja lühemate sõnade kaupa.

Teksti lugemist kergendavate graafiliste orientiiride kasutamine (vältemärgid, liitsõna liigendamine komponentideks, pika sõna liigendamine kõnetaktideks jne).

**Lugemise harjutamine**

Korduv lugemine vahelduvalt kooris ja üksi. Ülesanded ladususe (kohatute pauside vältimine, lugemiskiiruse tõstmine) ja ilmekuse (lauselõpu intonatsioon, loogiline rõhk) arendamiseks. Kaasõpilaste lugemise jälgimine, lugemisvea märkamine ja parandamine.

Õpitud teksti lugemine sõnade kaupa häälega ja/või endamisi sosinal.

**Sõnavaratöö**

Taustteadmiste aktiveerimine ning tundmatute sõnade ja väljendite selgitamine enne teksti lugemist (näitvahendite ja/või lühitekstide abil).

3–4 sõna aktiveerimine teksti analüüsides ja taastades.

**Teksti korduv lugemine ja analüüs**

Lausetähenduse mõistmine (koha- ja ajasuhete ning objektide tunnuste mõistmine).

Lausete tähenduse seostamine (lokaalse sidususe strateegia).

Puuduva teabe tuletamine.

**Dialoogi analüüs**

Dialoogi repliikide leidmine õpetaja sõnastatud saatelause/küsimuse järgi (õpetaja sõnastab kas eesmärgi või strateegia).

**Valiklugemine**

Sõnade, lausete ja lõikude leidmine õpetaja juhendamisel rõhuasetusega lausetähenduse (vabade laiendite) mõistmisele ja lausete seostamisele. Õpetaja küsimustele ja korraldustele vastamine tekstis leiduva sõna, sõnaühendi või lausega.

**Teksti jaotamine lõikudeks**

Teksti jaotamine lõikudeks (õpetaja abiga) kokkuvõtliku sõnastuse ja/või pildiseeria alusel. Tekstilõigu piiride leidmine.

Lõikude sobitamine illustatsioonidega, kokkuvõtlike sõnastustega. Illustatsioonide ja tekstis esitatud teabe võrdlemine.

Puuduva teabe tuletamine.

**Küsimuste esitamine kaaslastele**

Küsimuste (kes?, mis?, mida teeb?) sobitamine tekstiga, küsimuste esitamine üksteisele, küsimustele vastamine.

**Tegelaste käitumise analüüs**

Kirjeldatud tegude hindamine ja vastandamine (õige-vale, meeldib-ei meeldi) koos õpetajaga.

Käitumisaktide analüüsimine (mida tahtis, mis tingimused soodustasid või takistasid, mida tegi, mis oli tulemus) ning seostamine motiivide ja kavatsustega.

Tegelaste vastandamine käitumise alusel.

**Teksti peamõte**

Teksti juhtlause leidmine, teksti peamõtte ja/või allteksti sõnastamine (koos õpetajaga) 2–3 valikuks antud kirjaliku väite põhjal.

**Teksti taastamine**

Tekstilähedase jutustamise harjutamine: deformeeritud teksti taastamine lausetest (5–6 lauset) või lõikudest (3–4 lõiku), lausete lõpetamine.

Jutustamine õpetaja suunamisel eseme-, olu- ja tegevuspiltide, pildiseeria, küsimuste, tugisõnade (verbid) ja -sõnaühendite abil.

Korduv jutustamine sõnastust varieerides.

**Kirjutamine****Ärakiri**

Kirjutamine sõnahaaval pärast lause lugema õppimist ja eelnevat analüüsi.

Kirjutatu õigsuse kontrollimine.

**Õigekiri**

1–3-silbiliste sõnade ja neist koostatud lausete kirjutamine pärast ühisanalüüsi: lünkharjutused, sobitusharjutused, harjutavad etteütlused.

Kirjutatu õigsuse kontrollimine: kirjapildile vastav lugemine, järelanalüüs, vigade parandamine.

Poolitamine graafiliste orientiiride ja analoogia alusel.

Õpitud käände- ja pöördevormide õigekiri

(sõnatüve muutused, lõpud).

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 25–30 sõna

**Kirjatehnika**

Väike- ja suurtähtede harjutamine (geneetilises järjekorras), tähtede õige seostamine sõnades, moonutuste leidmine oma ja teiste kirjas (tahvlilt, vihikust), harjutused kirjutamiskiiruse muutmiseks.

Vihiku vormistamine, kirjaliku töö vormistamine: pealkiri, kuupäev, taandrida.

Keeleteadmised ja -oskused

Häälikurühmade ja veaohlike häälikute/tähtede äratundmine,

Tegusõnalõppude äratundmine (oleviku ja lihtmineviku vormis),

Ainsuse ja mitmuse vormide (käände- ja pöördevormid) äratundmine; k, p, t sõna alguses ja s-i kõrval.

**Õppetegevus**

Õpilastel kasvab oluliselt kõne mõju käitumisele ja tunnetustegevusele (sh tegevuse reguleerimisele). Kõne abil ammutatakse varemomandatud teadmisi mälust sihipäraselt;

luuakse rohkem uusi mõtestatud seoseid (sõnaühendite, tekstisidusate lausete mõistmine ja kasutamine); hangitakse uut teavet; suunatakse tunnetusprotsesse (tajumise suunamine, materjali seostamine mälus, mõtlemisoperatsioonide sooritamine); kommenteeritakse, kavandatakse ja kontrollitakse oma tegevust.

Õpilane õpib oma tegevuse protsessi kommenteerima. Esialgu toimub see väliskõnes (endale suunatud privaatkõne), seejärel sosinkõnes, mis hiljem läheb üle sisekõneks. Sisekõnes lõimuvad keeleüksuste tähendused kujutlustega, kuid õpilased rakendavad sisekõnet esialgu hargnenult ning piiratult, mis aeglustab õpitegevuse tempot.

Tunnetuslik-kõneline tegevus, mis toimub õpilase lähimas arengutsoonis (potentsiaalses arenguvallas), valmistab õpilasi ette 6.–7. klassis õppimiseks (loodusõpetus, ajalugu, inimeseõpetus jm) ning elementaarsete keeleteadmiste omandamiseks.

Lugemistehnika ja õigekirjaoskuse arenemine on omavahel tihedalt seotud. Mõlema oskuse jaoks on oluline automatiseerida esmalt häälikanalüüsi (häälikute olemasolu, häälikute järg; kirjutamisel häälimine, lugemisel veerimine) ja seejärel ka foneemanalüüsi (häälikurühmade äratundmine, häälikupikkuse kui kõnetakti vältele osutaja äratundmine lugemisel ja määramine kirjutamisel võrdleva hääldamise alusel).

Automatiseerumata osaoskuste sooritamiseks ning uute oskuste õppimiseks on endiselt vaja materialiseeritud abivahendeid (graafilised orientiirid, värvid, analüüsietaappide tulemuste visualiseerimine).

Õpetamisel on tähelepanu keskmes häälimise ja võrdleva hääldamise oskuste arendamine. Eesmärgiks on, et õpilased suudaksid nimetatud operatsioone privaatkõnele ja sisekõnele toetudes sooritada, tempot kirjutamisega kohandada ja lugemisoskuse arenguks tõsta. Nimetatud operatsioonide sooritamise kiiruse tahtlik reguleerimine on otseselt seotud lugemistehnika ja õigekirja omandamisega. Häälimist ning võrdlevat hääldamist kasutatakse ühtlasi enesekontrollioskuse omandamiseks.

Lugemisoskuse kujunemine sõltub veel olulisel määral õpilase jaoks tuttavate süntaktiliste konstruktsioonide esinemise sagedusest tekstis ning õpilase keeleüksuste tähenduse valdamise tasemest.

Lugemistehnika arendamise eesmärgiks on jõuda sisult ja keeleliselt kohandatud tekstide ladusa lugemiseni või vähemalt selle piirini.

Õpetaja suunab õpilasi tekste analüüsima sisu ja mõtte mõistmise seaduspärasusi arvestades. Vajalik on läbida analüüsi kõik etapid, igal etapil enamkasutatavad strateegiad ehk oskuste rühmad.

Teksti esmasele lugemisele ja pedagoogi suunavatele kommentaaridele järgneb sündmuse puhul stseenide järjestuse, kirjelduse puhul tunnuste ja omaduste valdkondade teadvustamine. Korduval lõikude kaupa lugemisel suunatakse õpilasi mõistma lausete tähendust ja lausetevahelisi seoseid, tuletama tekstis puuduvat teavet, märkama mõistmiseks olulisi keeleüksusi (sõnu, sõnaühendeid, osalauseid), kirjeldama tekkivaid kujutlusi.

Tekstis orienteerumist arendavad valiklugemise ülesanded (esmalt lõikude ja seejärel kogu teksti ulatuses). Valiklugemise ülesanded kogu teksti ulatuses on suunatud lühikese sisukokkuvõtte ning ilukirjandusliku teksti puhul ka varjatud teabe sõnastamisele. Õpilaste väljendust on harilikult vaja täiendada ja konkretiseerida.

Tekstis esinevat otsekõnet analüüsitakse õpetaja suunamisel. Dialoogi analüüsid saavad õpilased saadud teadmisi ka ise suhtlemise reguleerimiseks rakendada. Harjutatakse väljendite valikut sõltuvalt suhtlemissituatsioonist, käitumisaktide hindamist, konfliktide reguleerimist soodustavate ütluste kasutamist. Ütluse eesmärgi ning sõnastusviisi strateegia) sõnastab esialgu pedagoog ning esitab ühtlasi hargnenud interpretatsiooni näidiseid. Õpilaste oskustest sõltuvalt hakatakse kasutama suunavaid küsimusi ja ülesandeid, et täpsustada suhtlussituatsiooni ja keelelisi väljendusvahendeid. Tähelepanu tuleb pöörata kaudsetele ütlustele, mille semantiline ja pragmaatiline tähendus (mõtend) erinevad oluliselt. Analüüsi

suunates tuleb pöörata tähelepanu mõtendi koosseisu kuuluvatele teabevaldkondadele: kujutlused, verbaalne teave, suhtlejate emotsioonid ja hoiakud.

Alustatakse teksti kohta küsimuste moodustamise ja kaaslastele esitamise õpetamist.

Jutustamine. Jutustamises eristatakse kahte valdkonda – tekstilähedane jutustamine (vahendatud tekstiloomes) ja jutustamine oma kogemusest.

Tekstilähedase ümberjutustuse kui vahendatud tekstiloomes õppimine sõltub järgmistest asjaoludest: mälu muutumisest juhtivaks tunnetusprotsessiks; teksti sisu ja mõtte mõistmise tasemest; keeleüksuste valdamisest; keeruliste grammatiliste struktuuride lihtsamateks ja tekstisidusateks muutmise oskusest; teabeüksuste variatiivse sõnastamise oskusest.

Tekstilähedasel jutustamisel tuleb hoiduda teksti fragmentaarsest sõnastamisest või mehaanilisest päheõppimisest. Oluliseks tuleb pidada teabe järjestamist, sõnavara variatiivset valimist, lausungite seostamist ja nende parandamist järeltööna. Teksti mitmekordsel taastamisel on oluline muuta abivahendeid ja varieerida sõnastust. Sobivateks abivahenditeks on skeemid koos tugisõnadega (sh ka küsisõnad).

Praktilise grammatika õppimise peamised eesmärgid on tuumlause mallide hulga laiendamine; muutevormide kasutamine eri lausemallides ja mitmes tähenduses; tuumlausete ühendamine ja sisestamine, et mõista ja moodustada koondlauseid, laiendatud lihtlauseid ning lihtsamate seostega kaheosalisi liitlauseid.

Lausemallide baasiks on kujutlused tegevussituatsioonidest (skemaatilised kujutluspildid) ja nende kombinatsioonid. Oluline on teadvustada situatsioonide komponente: subjekt(id), objekt(id), vahendid, tunnused (sh tegevus või seisund), aeg, ruum jne. Jõutakse tajutavate sündmuste/nähtuste põhjuse ning eesmärgi mõistmise ja sõnastamiseni. Oluline on põhjuse ja eesmärgi eristamine ning nende ettekujutamine ajas ja ruumis.

Keeleüksuste tähenduse selgitamine, täpsustamine ja täiendamine toetub rühmitamisoskusele ja teadmistele rühma kuuluvatest objektidest, sündmustest, nähtustest, tunnustest ja omadustest.

Lausetähenduse mõistmine toetub põhisõna ja laiendite seostele, mille teadvustamiseks harjutatakse süntaksiküsimuste esitamist. Sõnade ja sõnaühendite tähendust seletatakse ja täpsustatakse kontekstis, mille kaudu tähendus konkretiseerub.

Liitsõnade ja tuletiste tähenduse mõistmine eeldab uute allrühmade moodustamiseks vajalike spetsiifiliste tunnuste teadvustamist (loom – rohusööja, inimene – tööline – kaevur). Võrdluste ja metafoorsete väljendite tähenduse seletamine eeldab ühistele tunnustele osutamist (tuli / päike küpsetab, seisab postina / liikumatult).

Peamiseks tööviisiks on praktiline harjutamine. Keeleüksuste analüüs sisaldab enamasti semantilisi ülesandeid. Keeleterminite kasutamine jääb valdavalt õpetaja pädevusse. Uute õpioskuste omandamine algab materialiseeritult. Üldistamine toetub eelnevalt õpitu konkretiseerimisele, edaspidi taotletakse oskuste etapiviisilist automatiseerimist.

Tähelepanu hakatakse pöörama lihtsate kirjalike töökorralduste mõistmisele ja täitmisele. Kirjalikult esitatud töökorralduse täitmist saab nõuda juhul, kui töövõtte on koostegevuses ja/või matkimise teel omandatud.

Raskusastme varieerimiseks kasutatakse kolme võimalust: Muudetakse 1) materjali keerukust, 2) õpetaja vahetut osalemist ehk õpilase iseseisvuse astet ja/või 3) abivahendeid.

## EESTI KEEL 4. klass (280 tundi)

<p><b>Taotletavad õpitulemused</b></p> <p><b>Suhtlemine ja suuline väljendusoskus</b> osaleb ühistegevuse ajal üksteise tegevust reguleerivas dialoogis;</p> <p><b>Kuulamine ja jälgimine</b> Tähelepanu keskendamine selgituse andmise või töövõtte sooritamise ajaks; Kaasõpilaste tegevuse jälgimine ja nende abistamine; 2–3-osalise suulise ja kirjaliku korralduse täitmine õpetaja suunamisel;</p> <p><b>Suhtlemine</b> Suhtlemine koostevuses kaasõpilastega: koostevuse vastastikune reguleerimine (teade-teade dialoog), selle oskuse rakendamine õppesituatsioonides. Kokkuvõtte tegemine ühistegevusest (mina ja teised; eesmärk, tingimused, tegevus ja tulemus; mõju teistele ja endale). Kollektiivse kogemuse põhjal ühise jutukese koostamine. Samateemaliste erineva sisuga jutukeste koostamine (huvitegevus, kodutee jne). Jutukese koostamine kogemuste, olu- ning tegevuspiltide, pildiseeria ja skemaatilise kava põhjal (6–7 lauset).</p> <p><b>Tunnetustegevuse arendamine</b> võrdleb ja kirjeldab esemeid (kuni 3 objekti) rühmas; kirjeldab ühistegevust.</p> <p><b>Lause ja sõnavara</b> mõistab ja koostab kuni 6-sõnalist lihtlauset; laiendab lihtlauset skeemide ja süntaksiküsimuste abil; kasutab laiendatud lihtlauset ja sihitisosalauset; oskab skeemide abil analüüsida ja moodustada käändevorme; rakendab (abiga) sõnaühendis ja lauses käändevorme õpitud funktsioonides.;</p> <p><b>Lugemine ja kirjutamine</b> muudab ja määrab graafilistele orientiiridele toetudes veaohlike häälikute pikkust üksikhäälikutest koosnevates valdavalt 3- silbilistes sõnades ja õpitu ulatuses häälikuühendiga sõnades;</p> <p><b>Lugemistehnika ja orienteerumine tekstis</b> Juhtiv lugemisviis 3.-5.klassis on sõnaosade ja/ või sõnahaaval lugemine ja üleminek lugemisele sõnapaaride kaupa. loeb õpitud teksti sõnade ja süntagmade kaupa, arvestab kirjavahemärke; loeb õppimata teksti peamisel sõnahaaval; leiab küsimuste-korralduste järgi tekstist sõnu, lauseid ja lõike, sh peamõttele ja alltekstile osutavaid lauseid; annab tekstilähedaselt ja valikuliselt edasi teksti või lõigu sisu (toetudes abivahenditele). tuletab õpetaja juhendamisel tekstis sõnastamata teabe (toetudes oma kogemuste/ teadmistele); vastab küsimustele teksti kohta (põhjuslikud seosed, hinnangud tegevustele, tegudele); annab ühisvestlustes hinnanguid tegevusaktidele.;</p> <p><b>Kirjutamine</b> kirjutab õigesti üksikhäälikutest koosnevaid kuni 4-silbilisi sõnu; sooritab ära kirja sõnahaaval; kasutab suunamisel õigekirja kontrollimise võtteid;</p>
<p><b>Õppesisu</b></p> <p><b>Nägemis- ja ruumitaju</b> Kuni kolme objekti kirjeldamine nende võrdlemise põhjal (esialt esitatud plaani järgi,</p>



hiljem üleminekuga iseseisvale kirjeldamisele). Esemehüma kirjeldamine, objektide ühiste omaduste rõhutamine.

Eseme/kujundi vastandamine kahele teisele esemele või kujundile (erinevate tunnuste alusel).

Loodusobjektide ja esemete-nähtuste võrdlemine, rühmitamine erinevate rühmitusaluste järgi, rühmade nimetamine; aja-, põhjus- ning eesmärgisuhete praktiline eristamine.

### **Ajakujutlused**

Sündmuste ja tegevusaktide samaaegsus ja järjestamine

### **Lõimimine teiste ainetega**

Matemaatikas ja tööõpetuses kasutatavate mõõtühikute tundmine ja mõõtmistulemuste sõnastamine.

### **Kontroll, enesekontroll**

Kontrolli- ja enesekontrollivõtete kasutamine tuttavas tegevuses.

### **Lihtlause**

Kuni 6-sõnalise lihtlause moodustamine baaslausetest (ühendamine, sisestamine), eelnevalt koostatud sõnaühenditest (tegusõna ja nimisõna laiendid). Lause laiendamine ja lühendamine. Kahe või enama lause moodustamine pikemast lausest.

Laiendatud lihtlause (4–5 sõna), koondlause ja sihtisosalause kasutamine.

### **Nimisõna**

Nimisõnade kasutamine sõnaühendis ja lauses. Lauses väljendatavate suhete mõistmine, nende adekvaatne väljendamine nimisõnaga: atributiivsed suhted (tunnused, kuuluvus, osa tervikust), kohasuhted, abinõu-, kaasolu- ja ilmaolusuhed, ajasuhted; lõpetatud ja lõpetamata tegevus, hulk ja mõõt, (millegi) valdaja, seisund.

Sõnavormide leidmine sõnaühendist ja lausest funktsioonide kaupa.

Sõnavormi moodustamine kaasteksti toel, skeemi ja tähenduse järgi, sobitamine sõnaühendiks, kasutamine lauses. Küsimuste esitamine (valik) sõnavormile.

Ainsuses ja mitmuses olevate sõnavormide tähenduslik-vormiline analüüs.

Tagasõnade (koha- ja ajasuhted) ja abimäärsõnade mõistmine ning praktiline kasutamine (muutvorm koos tagasõnaga).

Nimisõna algvorm ja küsimused (kes?, mis?), algvormi moodustamine sõnaühendi see on abil.

Murdesõnade ja keelenormile vastavate sõnade (pudru – puder) eristamine.

Sõna tüvi. Sõnavormi põhi- ja lisatähendus, neid väljendavad sõnaosad (sõnatüvi, -lõpp).

Ainsuse tüvi, tüvevormi küsimused, tüve moodustamine skeemi kasutades ja täiendi uue abil.

Tüve leidmine ühe ja sama sõna eri vormidest. Mitmuse tüvi, selle moodustamine skeemi abil, mitmuse tunnused, mitmuse vormide analüüs ja moodustamine.

Mitmuse vormis olevate sõnade põhi- ja lisatähendused (leksikaalne tähendus, arv, käändevormi grammatiline tähendus).

Esemete/olendite ja nende osade nimetused; esemete, esemepiltide, nimede ja nimetuste eristamine.

Sünonüümide ja homonüümide mõistmine kontekstis.

Suur ja väike algustäht nimedes ja nimetustes.

### **Omadussõna**

Esemete/olendite tunnused ja omadused ning neid väljendavad sõnad.

Sünonüümide ja antonüümide mõistmine ja kasutamine kontekstis.

Omadussõna nimisõna laiendina:

sõnaühendi moodustamine omadus- ja nimisõna sobitades, tekkinud sõnaühendi sobitamine tegusõnaga, lihtlausete laiendamine moodustatud sõnaühendite abil.

### **Tegusõna**

Esemete/olendite tegevused ja seisundid kui tunnused, nende väljendamine sõnadega.

Tegusõna oleviku ja lihtmineviku pöördvormide mõistmine/kasutamine ja teadlik moodustamine.

Sarnaste tegevuste/seisundite väljendamine.

Lähedase tähendusega sõnade abil.

Tegusõna eitavate vormide mõistmine ja kasutamine. Eitava kõne muutmine jaatavaks ja vastupidi.

Tegusõna laiendamine õpitud käändevormidega.

kse-oleviku vormide mõistmine ja kasutamine lauses.

Abimäärsõnade (alla, üles, vahele, eemale jne) mõistmine koos tegusõnaga. Ühendtegusõna kasutamine lauses.

### **Sõna ja küsimus**

Sõnade rühmitamine küsimuste abil (kes? mis?;

mida teeb? mida tegi? jne; missugune?). Sõnade semantilise seose mõistmine lauses ja selle eristamine sõnavormi kontekstivälisest tähendusest.

Süntaksiküsimuse (jooksis põllule – jooksis kuhu?) ja morfoloogiaküsimuse (jooksis – mida tegi?, põllule – millele?) eristamine.

### **Arvsõnad**

Arvsõna muutevormide mõistmine ja kasutamine kaastekstis (100 piires).

Arvsõna käsitlemise seostamine matemaatika õppesisuga.

### **Sõnade seosed lauses.**

Tegijat väljendava sõna (alus) ja tegevust väljendava sõna (öeldis)

leidmine, nende graafiline tähistamine lauses, küsimuste esitamine aluse ja öeldise kohta.

Aluse ja öeldise laiendid (täpsustavad sõnad) lauses.

Põhisõna ja laiendite graafiline tähistamine. Öeldise vormi sõltumine alusest (nimisõnadest ja isikulistest asesõnadest).

### **Häälik- ja foneemanalüüs**

Veaohalikud häälikud sõnas, veaohlike lihthäälikute pikkuse muutmine ja määramine; suluta kaashäälikute ühendi ja kaksiktäishääliku praktiline äratundmine. Raskusaste: 1–4- silbilised sõnad; käsitlemine häälikurühmade või veaohlike häälikute kaupa (veaohlike häälikute rühm); harjutused analüüsi automatiseerimiseks.

### **Uue teksti lugemine**

Õpetaja esmase lugemise jälgimine raamatust. Lausete lugemine häälega valdavalt sõnade kaupa, pikemad sõnad kõnetaktide, lühemad sõnapaaride kaupa (vajadusel toetumine graafilistele orientiiridele).

### **Lugemise harjutamine**

Teksti korduv lugemine ülesandega (vahelduvalt kooris ja üksi);

ladususe ja ilmekuse harjutamine (orientiiridele ja kirjavahemärkidele toetudes; intonatsiooni ja loogilise rõhu valimine ning muutmine sõltuvalt lause tähendusest).

Varem häälega loetud teksti vaikne (sosinal) ülesandega lugemine.

Õpitud teksti lugemine sõnade või süntagmade kaupa: lauses leiduva uue teabe rõhutamine, lauselõpu intonatsiooni kasutamine, kirjavahemärkide arvestamine;

Taustteadmiste aktiveerimine, sõnade ja sõnaühendite selgitamine enne teksti lugemist.

Sõnade tähenduse täpsustamine kaastekstist lähtuvalt.

3–4 sõna aktiveerimine teksti analüüsides ja taastades.

### **Teksti korduv lugemine ja analüüs**

Lause tähenduse ja lausetevahelise seose mõistmine.

Puuduva teabe ja põhjus-tagajärg seoste tuletamine ühisvestluses; küsimustele miks?, milleks? vastamine.

### **Dialoogi analüüs**

Dialoogis osaleja repliigi eesmärkide ja strateegiatega suunatud analüüs.

Otsekõne ja saatelause leidmine tekstist, otsekõne väljendamine kaudselt sihitisosalause abil (koos isikuliste asesõnade asendamisega).

### **Valiklugemine**

Tegelasi või sündmusi iseloomustavate sõnade (lausete) leidmine-lugemine; tekstilõikude (sh looduskirjelduste) leidmine tähenduse järgi.

Küsimustele ja korraldustele originaalteksti lause(te)/osalause(te)/sõnaühendi(te)/sõna(de)ga vastamine.

Ülesannete sõnastamisel lähtutakse kõikidest mõistmisstrateegiatest (rõhuasetus on puuduva teabe tuletamisel).

### **Teksti jaotamine lõikudeks**

Teksti jaotamine lõikudeks, lõikude kokkuvõtlik sõnastamine (pealkirjastamine) jutustava lausega (õpetaja juhendamisel).

### **Küsimuste esitamine kaaslastele**

Teksti kohta käivate küsimuste esitamine üksteisele (kus?, missugune?, millal?).

### **Tegelaste käitumise analüüs**

Tegude ja käitumisaktide hindamine ühisvestluses (emotsionaalne ja intellektuaalne hinnang), hinnangu seostamine õpilaste käitumisega.

### **Teksti peamõte**

Teksti juhtlause leidmine ja/või teksti peamõtte ning allteksti valimine, peamõtte tuletamine ja sõnastamine ühisvestluses.

### **Teksti taastamine**

Tekstilähedase jutustamise harjutamine: piltide, tugilause, -sõnaühendite ja -sõnade abil. Deformeeritud teksti taastamine. Tekstilähedase valikjutustamise õppimine (abivahenditeks pildid, tugilause, sh algus- ja lõplause, sõnaühendid).

Teksti jutustamine ahelana.

### **Ärakiri**

Kirjutamine sõnapaaride ja pikemate sõnade kaupa. Kaasõpilaste tekstide lugemine. Järeelkontroll.

### **Õigekiri**

Sõnade ja lausete kirjutamine pärast individuaalset analüüsi: lünkharjutused, sobitusharjutused, harjutavad etteütused.

Kirjutatu õigsuse kontrollimine: lugemine vastavalt kirjepildile, skeemide valimine, vigade parandamine.

Poolitamine: harjutamine skeemide ja analoogia abil.

Käändelõppude ja mitmuse tunnuste õigekiri (skeemide abil).

K, p, t s-i ja h kõrval.

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 3–40 sõna.

### **Kirjatehnika**

Tähemoonutuste äratundmine ja parandamine, täheseoste harjutamine, vihikute vormistamine. Kirjakiiruse harjutamine.

### **Keeleteadmised ja -oskused**

Sõnade praktiline eristamine esemetest (olenditest), piltidest, esemete (olendite) tunnustest, tegevustest ja seisunditest.

Sõnade praktiline rühmitamine küsimuste abil (kes?, mis?, missugune?, mida teeb?).

Morfoloogia- ja süntaksiküsimuse praktiline eristamine.

Morfoloogia- ja süntaksiküsimuse esitamine: valimine, sobitamine, üleminek iseseisvale esitamisele.

Alus ja öeldis (lihtsamad juhud), sõnade seos alus- ja öeldisrühmas (süntaksiküsimuste esitamine).

Käändsõna algvorm, käändsõna muutevormid; ainsuse ja mitmuse tüvi, tunnused ja lõpud:

sõnavormide äratundmine, muutmine ja moodustamine ning analüüsimine skeemide abil. Käändevormi põhi- ja lisatähendus (leksikaalne ja grammatiline tähendus), sõnavormi rakendamine tähendusest sõltuvalt.

## **Õppetegevus**

Emakeeleõpetuse peamine eesmärk on soodustada olulisi arengulisi muutusi õpilaste tunnetuslikus-kõnelises tegevuses.

Tunnetustegevus ja kõne. Õpilase ajutegevus on täiustunud. Kasvab analüütilist taju ja kõnetegevust korraldava vasaku poolkera osakaal, mis võimaldab esemete, tegevuste ja sündmuste seni hägusaid mälu kujutlusi suurema hulga tunnuste abil täpsemaks muuta. Lisaks kaemuslik-praktilisele mõtlemisele suunatakse last järjest enam kasutama kujundilist mõtlemist.

Õpilase analüütilis-sünteetilise taju ja sellest kujunevate kujutluste areng eeldab õpetaja suunamisel toimuvat esemete tunnuste/omaduste, osade ning funktsioonide märkamist ja teadvustamist. Nendele toetudes saab arendada esemete, tegevuste, sündmuste jm rühmitamis- ning üldistamisoskust.

Konkreetsed ja üldistatud kujutlused ning nende vahelised assotsiatiivsed seosed on baas, millele toetudes kujunevad ja arenevad keeleüksuste tähendused (sõna ja selle vormid, sõnaühendid, laused/lausungid, hargnenud ütlus, sidus tekst), laienevad võimalused nimetatud üksusi valida ja kombineerida.

Lihtsustatud õppe 4. klassi õpilastel kasvab oluliselt kõne mõju käitumisele ja tunnetustegevusele (sh tegevuse reguleerimisele). Kõne abil ammutatakse varem omandatud teadmisi mälestusest sihipäraselt; luuakse rohkem uusi mõtestatud seoseid (sõnaühendite, tekstisidusate lausete mõistmine ja kasutamine); hangitakse uut teavet; suunatakse tunnetusprotsesse (tajumise suunamine, materjali seostamine mälestuse, mõtlemisoperatsioonide sooritamine); kommenteeritakse, kavandatakse ja kontrollitakse oma tegevust.

Õpilane õpib oma tegevuse protsessi kommenteerima. Esiialgu toimub see väliskõnes (endale suunatud privaatkõne), seejärel sosinkõnes, mis hiljem läheb üle sisekõneks. Sisekõnes lõimuvad keeleüksuste tähendused kujutlustega, kuid 4. klassi õpilased rakendavad sisekõnet esialgu hargnenult ning piiratult, mis aeglustab õpitegevuse tempot.

Tunnetuslik-kõneline tegevus, mis toimub õpilase lähimas arengutsoonis (potentsiaalses arenguvallas), valmistab õpilasi ette 6.–7. klassis õppimiseks (loodusõpetus, ajalugu, inimeseõpetus jm) ning elementaarsete keeleteadmiste omandamiseks.

Lugemistehnika ja õigekirjaoskuse arenemine on omavahel tihedalt seotud. Mõlema oskuse jaoks on oluline automatiseerida esmalt häälikanalüüsi (häälikute olemasolu, häälikute järg; kirjutamisel häälimine, lugemisel veerimine) ja seejärel ka foneemanalüüsi (häälikurühmade äratundmine, häälikupikkuse kui kõnetakti värtele osutaja äratundmine lugemisel ja määramine kirjutamisel võrdleva hääldamise alusel).

Automatiseerumata oskuste sooritamiseks ning uute oskuste õppimiseks on endiselt vaja materialiseeritud abivahendeid (graafilised orientiirid, värvid, analüüsietappide tulemuste visualiseerimine).

Õpetamisel on tähelepanu keskmes häälimise ja võrdleva hääldamise oskuste arendamine. Eesmärgiks on, et õpilased suudaksid nimetatud operatsioone privaatkõnele ja sisekõnele toetudes sooritada, tempot kirjutamisega kohandada ja lugemisoskuse arenguks tõsta. Nimetatud operatsioonide sooritamise kiiruse tahtlik reguleerimine on otseselt seotud lugemistehnika ja õigekirja omandamisega. Häälimist ning võrdlevat hääldamist kasutatakse ühtlasi enesekontrollioskuse omandamiseks.

Lugemisoskuse kujunemine sõltub veel olulisel määral õpilase jaoks tuttavate süntaktiliste konstruktsioonide esinemise sagedusest tekstis ning õpilase keeleüksuste tähenduse valdamise tasemest.

Lugemistehnika arendamise eesmärgiks on jõuda sisult ja keeleliselt kohandatud tekstide

ladusa lugemiseni või vähemalt selle piirini.

Õpetaja suunab õpilasi tekste analüüsima sisu ja mõtte mõistmise seaduspärasusi arvestades. Vajalik on läbida analüüsi kõik etapid, igal etapil enamkasutatavad strateegiad ehk oskuste rühmad.

Teksti esmasele lugemisele ja pedagoogi suunavatele kommentaaridele järgneb sündmuse puhul stseenide järjestuse, kirjelduse puhul tunnuste ja omaduste valdkondade teadvustamine. Korduval lõikude kaupa lugemisel suunatakse õpilasi mõistma lausete tähendust ja lausetevahelisi seoseid, tuletama tekstis puuduvat teavet, märkama mõistmiseks olulisi keeleüksusi (sõnu, sõnaühendeid, osalauseid), kirjeldama tekkivaid kujutlusi.

Tekstis orienteerumist arendavad valiklugemise ülesanded (esmalts lõikude ja seejärel kogu teksti ulatuses). Valiklugemise ülesanded kogu teksti ulatuses on suunatud lühikese sisukokkuvõtte ning ilukirjandusliku teksti puhul ka varjatud teabe sõnastamisele. Õpilaste väljendust on harilikult vaja täiendada ja konkretiseerida.

Tekstis esinevat otsekõnet analüüsitakse õpetaja suunamisel. Dialoogi analüüsid saavad õpilased saadud teadmisi ka ise suhtlemise reguleerimiseks rakendada. Harjutatakse väljendite valikut sõltuvalt suhtlemissituatsioonist, käitumisaktide hindamist, konfliktide reguleerimist soodustavate ütluste kasutamist. Ütluse eesmärgi ning sõnastusviisi strateegia) sõnastab esialgu pedagoog ning esitab ühtlasi hargnenud interpretatsiooni näidiseid. Laste oskustest sõltuvalt hakatakse kasutama suunavaid küsimusi ja ülesandeid, et täpsustada suhtlussituatsiooni ja keelelisi väljendusvahendeid. Tähelepanu tuleb pöörata kaudsetele ütlustele, mille semantiline ja pragmaatiline tähendus (mõtend) erinevad oluliselt. Analüüsi suunates tuleb pöörata tähelepanu mõtendi koosseisu kuuluvatele teabevaldkondadele: kujutlused, verbaalne teave, suhtlejate emotsioonid ja hoiakud.

Alustatakse teksti kohta küsimuste moodustamise ja kaaslastele esitamise õpetamist.

Jutustamine. Jutustamises eristatakse kahte valdkonda – tekstilähedane jutustamine (vahendatud tekstiloome) ja jutustamine oma kogemusest.

Tekstilähedase ümberjutustuse kui vahendatud tekstiloome õppimine sõltub järgmistest asjaoludest: mälu muutumisest juhtivaks tunnetusprotsessiks; teksti sisu ja mõtte mõistmise tasemest; keeleüksuste valdamisest; keeruliste grammatiliste struktuuride lihtsamateks ja tekstisisidusateks muutmise oskusest; teabeüksuste variatiivse sõnastamise oskusest.

Tekstilähedasel jutustamisel tuleb hoiduda teksti fragmentaarsest sõnastamisest või mehaanilisest päheõppimisest. Oluliseks tuleb pidada teabe järjestamist, sõnavara variatiivset valimist, lausungite seostamist ja nende parandamist järeltööna. Teksti mitmekordsel taastamisel on oluline muuta abivahendeid ja varieerida sõnastust. Sobivateks abivahenditeks on skeemid koos tugisõnadega (sh ka küsisõnad).

Praktilise grammatika õppimise peamised eesmärgid on tuumlause mallide hulga laiendamine; muutevormide kasutamine eri lausemallides ja mitmes tähenduses; tuumlausete ühendamine ja sisestamine, et mõista ja moodustada koondlauseid, laiendatud lihtlauseid ning lihtsamate seostega kaheosalisi liitlauseid.

Lausemallide baasiks on kujutlused tegevussituatsioonidest (skemaatilised kujutluspildid) ja nende kombinatsioonid. Oluline on teadvustada situatsioonide komponente: subjekt(id), objekt(id), vahendid, tunnused (sh tegevus või seisund), aeg, ruum jne. Jõutakse tajutavate sündmuste/nähtuste põhjuse ning eesmärgi mõistmise ja sõnastamiseni. Oluline on põhjuse ja eesmärgi eristamine ning nende ettekujutamine ajas ja ruumis.

Keeleüksuste tähenduse selgitamine, täpsustamine ja täiendamine toetub rühmitamisoskusele ja teadmistele rühma kuuluvatest objektidest, sündmustest, nähtustest, tunnustest ja omadustest.

Lausetähenduse mõistmine toetub põhisõna ja laiendite seostele, mille teadvustamiseks harjutatakse süntaksiküsimuste esitamist. Sõnade ja sõnaühendite tähendust seletatakse ja täpsustatakse kontekstis, mille kaudu tähendus konkretiseerub.

Liitsõnade ja tuletiste tähenduse mõistmine eeldab uute allrühmade moodustamiseks vajalike spetsiifiliste tunnuste teadvustamist (loom – rohusööja, inimene – tööline – kaevur). Võrdluste ja metafoorsete väljendite tähenduse seletamine eeldab ühistele tunnustele osutamist (tuli / päike küpsetab, seisab postina / liikumatult).

Peamiseks tööviisiks on praktiline harjutamine. Keeleüksuste analüüs sisaldab enamasti semantilisi ülesandeid. Keeleterminite kasutamine jääb valdavalt õpetaja pädevusse. Uute õpioskuste omandamine algab materialiseeritult. Üldistamine toetub eelnevalt õpitu konkretiseerimisele, edaspidi taotletakse oskuste etapiviisilist automatiseerimist.

Tähelepanu hakatakse pöörama lihtsate kirjalike töökorralduste mõistmisele ja täitmisele. Kirjalikult esitatud töökorralduse täitmist saab nõuda juhul, kui töövõtte on koostegevuses ja/või matkimise teel omandatud.

Raskusastme varieerimiseks kasutatakse kolme võimalust: Muudetakse 1) materjali keerukust, 2) pedagoogi vahetut osalemist ehk õpilase iseseisvuse astet ja/või 3) abivahendeid.

## EESTI KEEL 5. klass (245 tundi)

### Taotletavad õpitulemused

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

kasutab eri tüüpi dialoogireplike koostegevuses, teeb kokkuvõtteid ühistegevusest

#### **Tunnetustegevuse arendamine**

sooritab tuttavaid õpitoiminguid suuliste ja kirjalike hargnenud korralduste alusel, sh osaleb tegevuse planeerimisel (valib ja kasutab abivahendeid).

#### **Lause ja sõnavara**

mõistab ja kasutab kuni 6-sõnalist lihtlauset;

mõistab õpitud koond- ja liitlausete liike tekstis ja tekstiväliselt; oskab neid suunatult moodustada;

kasutab algoritmi sõnavormide analüüsimisel ja moodustamisel;

rakendab lauses sõnade muutevorme õpitud funktsioonides;.

#### **Lugemine ja kirjutamine**

muudab ja määrab (vajadusel graafilistele orientiiridele toetudes) veaohlike häälikute pikkust õpitu ulatuses nii üksikhäälikutest koosnevates (kuni 4-silbilistes sõnades) ja häälikuühenditega (kuni 3-silbilistes sõnades);

#### **Lugemistehnika ja orienteerumine tekstis**

Juhtiv lugemisviis 5.klassis on sõnaosade ja/ või sõnahaaval lugemine ja üleminek lugemisele sõnapaaride kaupa;

täidab valiklugemise ülesandeid õpitud teksti häälega või endamisi vaikselt lugedes;

leiab tekstist küsimuste-korralduste järgi sõnu, lauseid ja lõike, osaleb lõigu ja teksti peamõtte sõnastamisel;

annab tekstilähedaselt edasi tekstilõikude sisu, pealkirjastab lõike ja osaleb sõnastuse täpsustamisel.

annab hinnangu tekstis kirjeldatud tegevusaktidele ning põhjendab seda.;

#### **Kirjutamine**

kirjutab õigesti lihthäälikutest koosnevaid sõnu;

kirjutab häälikuühenditega sõnu pärast analüüsi õigesti;

sooritab ära kirja peamiselt sõnapaaride kaupa;

kasutab kirjutamisel enesekontrollivõtteid;

## **Õppesisu**

### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

#### **Kuulamine ja jälgimine**

Ülesannete täitmine suuliste ja kirjalike hargnenud selgituste/korralduste alusel. Suulise kokkuvõtte tegemine oma tegevusest, ühistegevusest.

Tuttavate sündmuste ja tegevusaktide põhjuste, tingimuste, eesmärkide ning tulemuste mõistmine, nende väljendamine ühisvestluses. Oma tegude analüüs (suunatult).

Teistes ainetes (matemaatika, tööõpetus, loodusõpetus jm) omandatud toimingute kirjeldamine.

#### **Suhtlemine**

Koostegevuse vastastikune reguleerimine (teade- küsimus-vastus jne dialoog).

Suhtluseesmärkide mõistmine: käskude- korralduste, palvete, teabe, tingimuste jne praktiline mõistmine ja väljendamine kõnes.

Otsekõne kaudse väljendamise harjutamine.

Jutukeste koostamine olu- ja tegevuspiltide järgi, ühiste samateemaliste jutukeste koostamine (abi: plaan, õpetaja suunavad repliigid).

#### **Tunnetustegevuse arendamine**

##### **Nägemis- ja ruumitaju**

Esemerühmade vaatlemine ja võrdlemine; ühised tunnused/omadused ning erinevused (analüüsimine plaani järgi), rühmade koostise muutmine sõltuvalt rühmitusalusest.

Esemerühmade, loodusnähtuste ning piltidel kujutatud kirjeldamine plaani järgi.

Ajakujutlused

Ajakujutluste seostamine sündmuse põhjuse ja tagajärjega.

##### **Lõimumine teiste ainetega**

Matemaatikas ja tööõpetuses kasutatavate mõõtühikute tundmine ja mõõtmistulemuste sõnastamine.

##### **Kontroll, enesekontroll**

Tähelepanu keskendamine igale õpitoimingu etapile: orienteerumine/planeerimine (tööjuhise mõistmine ja osatoimingute järjestamine), täitmine (sooritamine algoritmide alusel, kaasneva kontrolli rakendamine), tulemuste kontrollimine.

Enesekontrolli harjutamine (plaani või algoritmi abil).

Tegevuse ühine planeerimine õpitud oskuste ulatuses.

Keeleüksuste võrdlemine ja rühmitamine õpitud tunnuste alusel.

##### **Lause ja sõnavara**

###### **Lihtlause**

Lause laiendamine õpitud käändevormidega, sõnadevahelised seosed.

Kõikide käändevormide rakendamine sõnaühendis ja lauses erinevates funktsioonides (abiga).

Lihtlause koostis. Alus ja öeldis, alus- ja öeldisrühm.

Lause tähenduse sõltumine tegusõna vormist ja laiendist.

Lihtlause laiendamine (kuni 6-sõnaliseks). Lihtlause lühendamine (2–3-sõnaliseks). Sõnade järjekord lauses, deformeeritud lause taastamine.

Kontekstivälise lause muutmine kontekstisidusaks ja vastupidi (õpetaja suunamisel).

Samaviiteliste sõnade kasutamine sidusa teksti koostamisel.

###### **Koondlause**

Koondlause äratundmine ja mõistmine. Koondlause koostamine: tuumlausete ühendamine küsimuste ja skeemide abil. Korduvad alused ja öeldised.

Sidesõnade (ja, ning, või) grammatiline tähendus, sidesõnade valimine koondlausesse.

Koondlause kasutamine.

###### **Liitlause (rind- ja põimlause)**

Liitlause ja sama tähendust väljendavate lihtlausepaaride tähenduse ning struktuuri võrdlemine.

Liitlause äratundmine, selle tähenduse mõistmine.

Liitlause konstrueerimine lihtlausest: osalause sobitamine, lihtlause ühendamine, liitlause koostamine skeemi ja sidesõnade järgi, lause lõpetamine.

Sidesõnad rindlauses: ja, ning, aga, kuid, või.

Põimlause liigid: sihitlause, ajalause, täiendlause.

### **Sõnaliigid**

Ülevaade sõnaliikidest: nimisõna, omadussõna, tegusõna, arvsõna (üldistatud tähendus).

Sõnade algvormid ja muutevormid. Sõnade rühmitamine.

### **Nimisõna**

Esemed/olendid ning nende erineva üldistusastmega (3–4) nimetused.

Kellegi või millegi nimi ja nimetus (kohad, elusolendid).

Liik ja alaliik, nende nimetused.

Nimisõna muutevormid, ühe ja sama sõna muutevormide leidmine tekstist.

Algvormi moodustamine muutevormidest.

Sõnavormi sõltumine põhisõna tähendusest, sõnavormi moodustamine süntaksiküsimuste abil.

Nimisõna alusena. Nimisõnade tuletamine tegusõnadest (liited -ja, - mine), sõnavormide ja tuletiste praktiline eristamine ning rakendamine.

### **Omadussõna**

Kellegi või millegi iseloomustamine omadussõnadega (objektide erinevad ja sarnased tunnused ning omadused). Tähenduse sõltumine põhisõnast.

Nimi- ja omadussõnade sobitamine (sõnaühendite koostamine).

Omadussõna leidmine ja kasutamine tekstis (kirjelduses).

Omadussõnade praktiline tuletamine (liited -lik, - line, -ne), omadussõna muutmine koos nimisõnaga.

Omadussõnade võrdlusastmed (tähendus ja moodustamine analoogia alusel). Omadussõnade rakendamine sõnaühendis ja lauses (Viis on suurem kui kaks. Viis on kahest suurem).

### **Tegusõna**

Kellegi või millegi tegevust ja/või seisundit väljendavad sõnad.

Tegusõna öeldisena, öeldise laiendid.

Nimi- ja tegusõnade sobitamine, sõnaühendite moodustamine.

Kindla kõneviisi oleviku ja lihtmineviku pöörded ning isikulised asesõnad.

Tegevuse ja kõne ajaline suhe (sama aeg, eri aeg).

Pöördevormide grammatilise tähenduse praktiline mõistmine (kes kõneleb?, kes kuulab?, kes teeb?).

Pöördevormide küsimused, pöördelõpud. Ma- ja da-tegevusnimed, nende kasutamine ühendis koos teiste tegusõnadega. Põhisõnaks olevate tegusõnade mõistmine ja kasutamine sõltuvalt situatsioonist või kaastekstist (peab õppima, võib mängida). Tunnuse (-da/-ta) õigekiri analoogia alusel. Jaatav ja eitav kõne. Tähenduse mõistmine, eitavate vormide moodustamine ja kasutamine lauses.

Tingiv kõneviis. Tegevuseks vajalike tingimuste sõnastamine. Tingiva kõneviisi vormide tähenduse mõistmine kaastekstis.

Käskiv kõneviis. Käskude-korralduste, keeldude, palvete jms mõistmine ja väljendamine (ainsuse ja mitmuse 2. pöörde). Õpitud vormide kasutamine dialoogis.

### **Arvsõnad**

Põhi- ja järgarvsõnade tähenduserisuse mõistmine.

Numbrite nimetamine, arvsõnade lugemine, arvsõnade ja numbrite vastavuse mõistmine, numbrite asendamine arvsõnaga ja vastupidi. Arvsõnade ja nende muutevormide kasutamine



suulises ja kirjalikus tekstis (lugemine, kirjutamine).

Arvsõna käsitlemise seostamine matemaatika õppesisuga.

### **Liitsõna**

Liitsõna ja sõnaühendi tähendus, liitsõna ja selle põhi- ning täiendosa tähendus. Liitsõna alaliigi nimetusena. Liitsõnade rühmitamine kohta, funktsiooni, materjali vm märkiva täiendõna järgi. Liitsõnade praktiline moodustamine: omastavaline ja nimetavaline liitumine.

Liitsõnade rakendamine sõnaühendis ja lauses.

### **Lugemine ja kirjutamine**

#### **Häälik- ja foneemanalüüs**

Veaohtlikud häälikud liitsõnas ja liitsõnas: analüüsi iseseisvuse ja kiiruse harjutamine (tempo muutmine), enesekontroll. Kaashäälikuühend sõnas (käsitletakse rühmiti: suluta kaashäälikute ühend, sulghäälikute ühend, kombinatsioonid): äratundmine suulises ja kirjalikus tekstis, materialiseeritud analüüs. Oskus valida ja kasutada abivahendeid. Sulghäälik kaashäälikuühendis: sõnade lugemine, sulghäälikuid sisaldava ühendi äratundmine, ühendi rühmitamine nii häälikurühma kui ka pikkuse alusel (skeemidele toetudes).

#### **Lugemistehnika ja orienteerumine tekstis**

##### **Uue teksti lugemine**

Õpetaja/õpilase esmase lugemise jälgimine raamatust.

Häälega lugemine sõnade ja lihtsamate süntagmade kaupa.

##### **Lugemise harjutamine**

Ladususe ja ilmekuse harjutamine, sh individuaalsed ülesanded.

Varem häälega loetud teksti vaikne ülesandega lugemine.

Õpitud teksti lugemine (kõne tempos) kirjavahemärke arvestades, endamisi vaikne ülesandega lugemine.

Tundmatute sõnade leidmine lõigust, sõnatähenduse täpsustamine sõltuvalt kaastekstist.

Sõnade ja väljendite asendamine valikuks antud sõnadega.

Õpilase väljendite võrdlemine originaaltekstiga. Võrdluste ja ülekantud tähendusega sõnade leidmine ning selgitamine ühiselt.

4–5 sõna või väljendi aktiveerimine teksti analüüsides ja taastades.

Teksti korduv lugemine ja analüüs

Lausetes ja lõikudes sisalduva teabe seostamine, keeleliste väljendusvahendite analüüsimine, objektide ja sündmuste oluliste ja/või iseloomulike tunnuste ning omaduste leidmine.

Järelduste tegemine ja puuduva informatsiooni tuletamine ühisvestluses.

##### **Dialoogi analüüs**

Dialoogi ütluse/repliigi eesmärkide ja strateegiate (õpetaja sõnastuses) sobitamine tekstis esineva otsekõnega.

Puuduva teabe tuletamine nii kuulaja kui ka kõneleja seisukohast lähtuvalt.

##### **Valiklugemine**

Sõnade, lausete ja lõikude leidmine tähenduse või asukoha viite järgi, olulise teabe leidmine lõigust.

Lause mõtet väljendavate sõnade, samaviiteliste sõnade ja lauseid siduvate sõnade leidmine tekstist.

Küsimustele ja korraldustele vastamine tekstis sisalduvate lause(te)/osalause(te) /sõnaühendi(te)/sõna(de) abil.

Ülesannete sõnastamisel lähtutakse kõikidest mõistmisstrateegiatest, rõhuasetus on põhjustajajärgseoste tuletamisel ning metakeeleliste ülesannete täitmisel.

##### **Teksti jaotamine lõikudeks**

Teksti jaotamine lõikudeks, lõikude pealkirjastamine kokkuvõtliku lausega (õpetaja suunamisel).

Lõigu peamõtte väljendamine oma sõnadega, peamõtte ühine täpsustamine.

### **Küsimuste esitamine kaaslastele**

Küsimuste miks?, milleks? sobitamine lause või lõiguga.

Küsimuste esitamine üksteisele.

### **Tegelaste käitumise analüüs**

Kirjeldatud sündmuste ja tegevusaktide põhjuste, tingimuste, eesmärkide ja tulemuste mõistmine ning hinnangu andmine tegelaste käitumisele ühisvestluses.

Hinnangu põhjendamine valiklugemisele toetudes, hinnangu võrdlemine klassikaaslaste käitumisega.

### **Teksti peamõtte**

Teksti juhtlause leidmine ja/või teksti peamõtte ning allteksti valimine, peamõtte tuletamine ja sõnastamine suunamisel.

### **Teksti taastamine**

Tekstilähedase valikjutustamise harjutamine (abiks sõnaühendid, tugisõnad, põhilist teavet sisaldavad lühilauseid, tugilauseid, -sõnaühendid, -sõnad).

"Sõnaliste piltide" maalimine.

Jutustamine illustratsioonide järgi, rõhutades

detalle ja kirjeldades miimikat. Jutustuse võrdlemine autoritekstiga. Oluliste lausete leidmine tekstist ja nende

seostamine õpetaja juhendamisel kokkuvõtliku jutustamise eeltöna.

### **Kirjutamine**

#### **Ärakiri**

Kirjutamine sõnarühmade või pikemate sõnade kaupa (eneseetteütlus).

Eelnevaanalüüsi ja järelkontrolli harjumuste kujundamine.

#### **Õigekiri**

Veahtlike lihthäälivate märkimine kirjas iseseisvalt, häälikuühendite ja liitsõnade õigekirja harjutamine (abivahenditega).

Järelkontrolli harjumuste kujundamine, kaasneva kontrolli harjutamine, eelneva kontrolli õpetamine (võimalike protsessis tekkivate raskuste ja õigekirjavigade ette kujutamine).

Vigade leidmine ja parandamine. Vea võimaliku põhjuse teadvustamine (mis osatoiming või operatsioon on sooritamata või valesti sooritatud). Kaashäälikuühendi õigekiri skeemidele toetudes.

Käände- ja pöördelõppude, tunnuste ja liidete õigekirja harjutamine (vajadusel skeemidele toetudes).

Poolitamise harjutamine ja rakendamine.

Kirjavahemärkide kasutamine koond- ja liitlauseis (skeemide abil).

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 40–45 sõna.

### **Keeleteadmised ja -oskused**

Sõnaliigi nimetuste teadmine, sõnade praktiline rühmitamine kujutlustele toetuva sõnavara piires.

Morfoloogia- ja süntaksiküsimuste eristamine ja kasutamine: küsimuste valimine ja sobitamine sõnavormiga (üksiksõna, sõnaühend), küsimuste esitamine.

Aluse ja öeldise ning nende laiendite leidmine, lause laiendamine süntaksiküsimuste abil (kuni 6 sõna).

Liitsõna ja sõnaühendi eristamine, sõnade liitmine.

Sõnavormi ja tuletise koostise ja tähenduse analüüsimine, sõnavormi ja tuletise

moodustamine skeemide abil. Muutevormi rakendamine sõltuvalt tähendusest.

## **Õppetegevus**

Õpilastel kasvab oluliselt kõne mõju käitumisele ja tunnetustegevusele (sh tegevuse reguleerimisele). Kõne abil ammutatakse varemomandatud teadmisi mälust sihipäraselt; luuakse rohkem uusi mõtestatud seoseid (sõnaühendite, tekstisidusate lausete mõistmine ja kasutamine); hangitakse uut teavet; suunatakse tunnetusprotsesse (tajumise suunamine, materjali seostamine mälus, mõtlemisoperatsioonide sooritamine); kommenteeritakse, kavandatakse ja kontrollitakse oma tegevust.

Õpilane õpib oma tegevuse protsessi kommenteerima. Esialgu toimub see väliskõnes (endale suunatud privaatkõne), seejärel sosinkõnes, mis hiljem läheb üle sisekõneks. Sisekõnes lõimuvad keeleüksuste tähendused kujutlustega, kuid õpilased rakendavad sisekõnet esialgu hargnenult ning piiratud, mis aeglustab õpitegevuse tempot.

Tunnetuslik-kõneline tegevus, mis toimub õpilase lähimas arengutsoonis (potentsiaalses arenguvallas), valmistab õpilasi ette 6.–7. klassis õppimiseks (loodusõpetus, ajalugu, inimeseõpetus jm) ning elementaarsete keeleteadmiste omandamiseks.

Lugemistehnika ja õigekirjaoskuse arenemine on omavahel tihedalt seotud. Mõlema oskuse jaoks on oluline automatiseerida esmalt häälikanalüüsi (häälikute olemasolu, häälikute järg; kirjutamisel häälimine, lugemisel veerimine) ja seejärel ka foneemanalüüsi (häälikurühmade äratundmine, häälikupikkuse kui kõnetakti vältele osutaja äratundmine lugemisel ja määramine kirjutamisel võrdleva hääldamise alusel).

Automatiseerumata osaoskuste sooritamiseks ning uute oskuste õppimiseks on endiselt vaja materialiseeritud abivahendeid (graafilised orientiirid, värvid, analüüsietappide tulemuste visualiseerimine).

Õpetamisel on tähelepanu keskmes häälimise ja võrdleva hääldamise oskuste arendamine. Eesmärgiks on, et õpilased suudaksid nimetatud operatsioone privaatkõnele ja sisekõnele toetudes sooritada, tempot kirjutamisega kohandada ja lugemisoskuse arenguks tõsta. Nimetatud operatsioonide sooritamise kiiruse tahtlik reguleerimine on otseselt seotud lugemistehnika ja õigekirja omandamisega. Häälimist ning võrdlevat hääldamist kasutatakse ühtlasi enesekontrollioskuse omandamiseks.

Lugemisoskuse kujunemine sõltub veel olulisel määral õpilase jaoks tuttavate süntaktiliste konstruktsioonide esinemise sagedusest tekstis ning õpilase keeleüksuste tähenduse valdamise tasemest.

Lugemistehnika arendamise eesmärgiks on jõuda sisult ja keeleliselt kohandatud tekstide ladusa lugemiseni või vähemalt selle piirini.

Õpetaja suunab õpilasi tekste analüüsima sisu ja mõtte mõistmise seaduspärasusi arvestades. Vajalik on läbida analüüsi kõik etapid, igal etapil enamkasutatavad strateegiad ehk oskuste rühmad.

Teksti esmasele lugemisele ja pedagoogi suunavatele kommentaaridele järgneb sündmuse puhul stseenide järjestuse, kirjelduse puhul tunnuste ja omaduste valdkondade teadvustamine. Korduval lõikude kaupa lugemisel suunatakse õpilasi mõistma lausete tähendust ja lausetevahelisi seoseid, tuletama tekstis puuduvat teavet, märkama mõistmiseks olulisi keeleüksusi (sõnu, sõnaühendeid, osalauseid), kirjeldama tekkivaid kujutlusi.

Tekstis orienteerumist arendavad valiklugemise ülesanded (esvalt lõikude ja seejärel kogu teksti ulatuses). Valiklugemise ülesanded kogu teksti ulatuses on suunatud lühikese sisukokkuvõtte ning ilukirjandusliku teksti puhul ka varjatud teabe sõnastamisele. Õpilaste väljendust on harilikult vaja täiendada ja konkretiseerida.

Tekstis esinevat otsekõnet analüüsitakse õpetaja suunamisel. Dialoogi analüüsides saavad õpilased saadud teadmisi ka ise suhtlemise reguleerimiseks rakendada. Harjutatakse väljendite valikut sõltuvalt suhtlemissituatsioonist, käitumisaktide hindamist, konfliktide reguleerimist soodustavate ütluste kasutamist. Ütluse eesmärgi ning sõnastusviisi strateegia)

sõnastab esialgu pedagoog ning esitab ühtlasi hargnenud interpretatsiooni näidiseid. Õpilaste oskustest sõltuvalt hakatakse kasutama suunavaid küsimusi ja ülesandeid, et täpsustada suhtlussituatsiooni ja keelelisi väljendusvahendeid. Tähelepanu tuleb pöörata kaudsetele ütlustele, mille semantiline ja pragmaatiline tähendus (mõtend) erinevad oluliselt. Analüüsi suunates tuleb pöörata tähelepanu mõtendi koosseisu kuuluvatele teabevaldkondadele: kujutlused, verbaalne teave, suhtlejate emotsioonid ja hoiakud.

Alustatakse teksti kohta küsimuste moodustamise ja kaaslastele esitamise õpetamist.

Jutustamine. Jutustamises eristatakse kahte valdkonda – tekstilähedane jutustamine (vahendatud tekstiloome) ja jutustamine oma kogemusest.

Tekstilähedase ümberjutustuse kui vahendatud tekstiloome õppimine sõltub järgmistest asjaoludest: mälu muutumisest juhtivaks tunnetusprotsessiks; teksti sisu ja mõtte mõistmise tasemest; keeleüksuste valdamisest; keeruliste grammatiliste struktuuride lihtsamateks ja tekstisidusateks muutmise oskusest; teabeüksuste variatiivse sõnastamise oskusest.

Tekstilähedasel jutustamisel tuleb hoiduda teksti fragmentaarsest sõnastamisest või mehaanilisest päheõppimisest. Oluliseks tuleb pidada teabe järjestamist, sõnavara variatiivset valimist, lausungite seostamist ja nende parandamist järeltööna. Teksti mitmekordsel taastamisel on oluline muuta abivahendeid ja varieerida sõnastust. Sobivateks abivahenditeks on skeemid koos tugisõnadega (sh ka küsisõnad).

Praktilise grammatika õppimise peamised eesmärgid on tuumlause mallide hulga laiendamine; muutevormide kasutamine eri lausemallides ja mitmes tähenduses; tuumlauset ühendamine ja sisestamine, et mõista ja moodustada koondlauseid, laiendatud lihtlauseid ning lihtsamate seostega kaheosalisi liitlauseid.

Lausemallide baasiks on kujutlused tegevussituatsioonidest (skemaatilised kujutluspildid) ja nende kombinatsioonid. Oluline on teadvustada situatsioonide komponente: subjekt(id), objekt(id), vahendid, tunnused (sh tegevus või seisund), aeg, ruum jne. Jõutakse tajutavate sündmuste/nähtuste põhjuse ning eesmärgi mõistmise ja sõnastamiseni. Oluline on põhjuse ja eesmärgi eristamine ning nende ettekujutamine ajas ja ruumis.

Keeleüksuste tähenduse selgitamine, täpsustamine ja täiendamine toetub rühmitamisoskusele ja teadmistele rühma kuuluvatest objektidest, sündmustest, nähtustest, tunnustest ja omadustest.

Lausetähenduse mõistmine toetub põhisõna ja laiendite seostele, mille teadvustamiseks harjutatakse süntaksiküsimuste esitamist. Sõnade ja sõnauhendite tähendust seletatakse ja täpsustatakse kontekstis, mille kaudu tähendus konkretiseerub.

Liitsõnade ja tuletiste tähenduse mõistmine eeldab uute allrühmade moodustamiseks vajalike spetsiifiliste tunnuste teadvustamist (loom – rohusööja, inimene – tööline – kaevur).

Võrdluste ja metafoorsete väljendite tähenduse seletamine eeldab ühistele tunnustele osutamist (tuli / päike küpsetab, seisab postina / liikumatult).

Peamiseks tööviisiks on praktiline harjutamine. Keeleüksuste analüüs sisaldab enamasti semantilisi ülesandeid. Keeleterminite kasutamine jääb valdavalt õpetaja pädevusse. Uute õpioskuste omandamine algab materialiseeritult. Üldistamine toetub eelnevalt õpitu konkretiseerimisele, edaspidi taotletakse oskuste etapiviisilist automatiseerimist.

Tähelepanu hakatakse pöörama lihtsate kirjalike töökorralduste mõistmisele ja täitmisele. Kirjalikult esitatud töökorralduse täitmist saab nõuda juhul, kui töövõte on koostegevuses ja/või matkimise teel omandatud.

Raskusastme varieerimiseks kasutatakse kolme võimalust: Muudetakse 1) materjali keerukust, 2) õpetaja vahetut osalemist ehk õpilase iseseisvuse astet ja/või 3) abivahendeid.

## EESTI KEEL 6. klass (210 tundi)

<p><b>Taotletavad õpitulemused</b></p> <p><b>Suhtlemine ja suuline väljendusoskus</b> oskab tuttavates situatsioonides teavet küsida ja edastada ning teiste tegevust käitumisnorme arvestavalt suunata.</p> <p><b>Tunnetustegevuse arendamine</b> jälgib kaaslaste vastuseid ning täiendab neid; osaleb õpitegevuse planeerimisel, oskab suunamisel kasutada enesekontrollivõtteid, oskab küsida abi, valida ja kasutada abivahendeid.</p> <p><b>Lause ja sõnavara</b> mõistab ja kasutab õpitud liht- ja koondlausemalle; mõistab kaheosaliste liitlauseste tähendust, eristab osalauseste väljendatud suhteid ja seoseid.</p> <p><b>Sõnaliigid</b> moodustab liitsõnu ja tuletisi õpitud mallide ulatuses, mõistab liitsõnade ja tuletiste tähendust; kasutab sõnade õpitud muutevorme eri funktsioonides (tegasõna muutevorme õpetaja abiga). analüüsib sõnavormi koostist ja tähendust, moodustab sõnavorme, oskab suunamisel esitada süntaksi- ja morfoloogiaküsimusi.</p> <p><b>Lugemine ja orienteerumine tekstis</b> loeb jõukohast tundmatut teksti peamiselt süntagmade kaupa; loeb õpitud teksti kõne tempos ladusalt sisule vastava tooniga; täidab endamisi lugedes sisulisi ja keelelisi ülesandeid; taastab tekstilõikude sisu (valikjutustamine), oskab jutustamiseks valida ja kasutada abivahendeid; kirjeldab situatsioone ja objekte plaani alusel; annab hinnangu tekstis kirjeldatud tegelas(t)e käitumisele.</p> <p><b>Kirjutamine</b> kirjutab sõnu õigesti, kasutab vajadusel individuaalseid abivahendeid, teeb ära kirja lauseosade või lühikeste lausete kaupa ja kontrollib tulemust.</p>
<p><b>Õppesisu</b></p> <p><b>Suhtlemine ja suuline väljendusoskus</b> Verbaalsete väljendusvahendite kasutamine dialoogis (koostegevuses) sõltuvalt suhtlemiseesmärkidest ja –normidest. Teabe küsimine kaaslastelt (õpetaja suunamisel). Teabeesitamine detailselt, valikuliselt ja abiga kokkuvõtlikult. Teiste ja oma intonatsiooni ning kehakeele märkamine õpetaja suunamisel.</p> <p><b>Tunnetustegevuse arendamine</b> Tähelepanu keskendamine iseseisvale tööle tekstiga. Õpiülesannete täitmine esitatud juhendite ja/või plaani järgi. Kaaslaste vastuste jälgimine ja täiendamine. Tegevusplaani koostamise harjutamine. Õpitud enesekontrollioskuste rakendamine. Teabekirjandusega tutvumine, kasutamine õpetaja juhendamisel: pilt-teatmeteos, tabel, graafiline joonis, sõnastik, Internet jne.</p> <p><b>Lause ja sõnavara</b></p> <p><b>Lihtlause</b> Sõnaühend ja selle koostis: põhisõna ja laiend (täpsustav sõna). Sõnade semantiline ja grammatiline seos sõnaühendis. Kolmeosaline sõnaühend. Süntaksi- ja morfoloogiaküsimuse esitamine sõnavormile sõnaühendis. Alus ja öeldis kui põhisõnad lihtlausest. Sõnade seos alus- ja öeldisrühmas. Lause ühendamine, sisestamine ja laiendamine.</p>

Jutustava lause muutmine küsilauseteks.

### **Koondlause**

Korduvad alused või öeldised.

Aluse korduvad laiendid (täiendid) ja öeldise korduvad laiendid (sihitised, määrused).

Sõnade seosed koondlauses. Sidesõnade (ja, ning, või, ega, ehk) mõistmine ja kasutamine.

Lause tähenduse sõltumine sidesõnast. Koma koondlauses.

Koondlausete koostamine tuumlausetest (eelneva arutelu põhjal).

### **Liitlause**

Liitlause osalause ja sõnaühendi eristamine, väljendatud suhete mõistmine.

Liitlause koostis, osalused, sidendid. Lauseosade äratundmine, sobitamine, lausetelõpetamine (sidesõna antud), lausete koostamine skeemide abil.

Eesmärgi, põhjuse, tingimuste ja atributiivsete tunnuste väljendamine liitlauses.

Põhjuse ja eesmärgi väljendavate osalause eristamine (täendus, sidendid).

Teabe erisuse ja samasuse mõistmine erineva struktuuriga lauses (laiendatud liitlause, liitlause).

Nimisõna laiendamine täiendkõrval lausega (nimisõna pealause lõpus).

Sidendid kes?, mis? ja nende käändevormid.

Tekstisidusate lausete moodustamine: sõnajärje muutmine, siduvate ja samaviiteliste sõnade kasutamine.

### **Sõnaliigid**

Teadmiste süvendamine sõnaliikide kohta: üldistatud tähendus, sõnaliigi nimetused, morfoloogiaküsimused.

Liitsõna ja sõnaühendi tähenduse eristamine.

### **Nimisõna**

Nimi ja nimetus.

Suur algustäht raamatute, ajalehtede, ajakirjade pealkirjades ja kohanimedes.

Nimisõna algvorm, küsimused.

Sõnade käändevormi koostis ainsuses (tüvi, lõpp) ja mitmuses (tüvi, tunnus, muutelõpp).

Mitmuse tüve moodustamine, mitmuse tunnuse valimine, erandlik mitmuse tunnus kõne ja tütar tüüpi sõnades.

Nimisõna käändevormid, vormi grammatilised tähendused, nende moodustamine skeemi ja kaasteksti abil.

Käändevormide eristamine, rühmitamine ja kasutamine kohta, aega vm väljendatavate suhete järgi.

Sõnavormi põhi- ja lisatähendus.

Süntaksi- ja morfoloogiaküsimuste esitamine sõnavormidele sõnaühendis ja lauses.

Nimisõna tuletamine (-ja, -mine, -ik, -nik). Tuletiste äratundmine, eristamine sõnavormist.

Moodustatud sõnade tähendus, tuletiste rakendamine sõnaühendis ja lauses.

### **Liitnimisõna**

Tähendus, koostis.

Liitsõna kohta küsimuse esitamine. Liitnimisõnade moodustamine: nimetavaline ja omastavaline liitumine. Liitnimisõnade rühmitamine põhisõna ja täiendsõna tähenduse järgi.

Liitnimisõna kasutamine sõnaühendis ja lauses. Veaohtrikud häälikud liitsõnas.

### **Omadussõna**

Omadussõna sõnaühendis ja lauses, omadussõna algvorm, küsimused.

Omadussõnade mõistmine ülekantud tähenduses. Omadussõna roll allrühmade nimetustes (kõrged/madalad majad).

Omadussõnade moodustamine: liitmine, tuletamine (-nik; -lik, -ne, -line).

Moodustatud sõnade tähendus, tuletiste rakendamine sõnaühendis ning lauses.

nud-, tud-, mata-, v-, tav-vormid täiendina. Tuletatud omadussõnade kasutamine kaastekstis

(kirjeldus).

Omadussõnade vormi muutmine koos nimisõnadega. Võrdlusastmed, nende sõnastamine sõltuvalt kaastekstist. Võrdlus pöördkonstruktsioonid (Vend on noorem kui õde. – Õde on vanem kui vend.).

### **Arvsõna**

Põhi- ja järgarvud ning neile vastavad arvsõnad (10 000 piires). Arvsõnade ja numbrite vastavuse mõistmine, numbrite asendamine arvsõnaga ja vastupidi. Arvsõnade lugemine ja kirjutamine. Arvsõnade ja nende muutevormide mõistmine ja kasutamine suulises ning kirjalikus tekstis.

Rooma numbrid (I–XX) ja vastavad arvsõnad.

### **Tegusõna**

Tegusõna ja selle laiendid lauses. Tegusõna arv ja pöörded.

Isikuliste asesõnade ja tegusõnavormide seos. Jaatav ja eitav kõne.

Oleviku- ja lihtmineviku, täis- ja ennemineviku vormide tähendus: kõne aeg, tegevuse aeg, tegevuste aegade võrdlemine, seletamine graafilise ajatelje abil. Tegusõnavormide moodustamine skeemide abil, tegusõnavormide leidmine ja kasutamine lauses.

Umbisikuline tegumood: vormide tähendus, moodustamine analoogia põhjal.

Ühendtegasõna: koostis, tähendus, komponentide leidmine lauses. Ühendtegasõna kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Kõneviisid: vormide tähenduse mõistmine lauses, vormide moodustamine (valdavalt skeemide, vajadusel analoogia abil) ja kasutamine lauses.

Tingimuslausete mõistmine ja koostamine.

Liitsõna

Tuletusliited liitsõnades, liitsõna tähenduse mõistmine (teiste ainete sõnavara).

Võõrsõnad. Võõrsõna tunnused.

### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

#### **Foneemanalüüs**

Veaohalikud häälikud. Analüüsi iseseisvuse harjutamine (abivahendite valikuline kasutamine kirjutamise ettevalmistaval etapil, enesekontrolliks).

#### **Uue teksti lugemine**

Sisult ja keeleliselt jõukohase teksti sõnahaaval ja/või ladus (süntagmade kaupa) häälega lugemine.

Mõne lihtsama lõigu lugemine endamisi (kuni 1/3 tekstist).

#### **Lugemise harjutamine**

Ladususe ja ilmekuse harjutamine.

Õpitud teksti ladus lugemine kõne tempos ja sobiva tooniga.

#### **Sõnavaratöö**

Teksti mõistmiseks oluliste võõraste sõnade ja väljendite selgitamine enne lugemist.

Tundmatute sõnade leidmine korduval lugemisel (õpetaja juhendamisel).

Väljendite tähendusnüansside ja emotsionaalse värvingu selgitamine kaasteksti toel.

Autoritekti keeleline analüüs: tegelasi ja tegevusi kirjeldavad sõnad, arhaismid, tegelaste sõnavara, ülekantud tähendusega väljendid ja tuletised.

Sünonüümide ja samaviiteliste sõnade kasutamine küsimustele vastates.

Vestluses kasutatud sõnade ja autori sõnavara võrdlemine. Võrdluste ja metafooride selgitamine õpetaja juhendamisel.

5–6 sõna või väljendi aktiveerimine teksti analüüsides ja taastades.

#### **Teksti analüüs**

Sisuliste ja keeleliste ülesannete täitmine endamisi lugedes. Kõikide mõistmisstrateegiate valikuline suunatud rakendamine. Rõhuasetus on lausetevaheliste mõtteseoste leidmisel ja puuduva teabe tuletamisel.

Seletuste põhjendamine valiklugemise teel.

### **Dialogi analüüs**

Repliikide või hargnenud ütluse eesmärgi ja strateegia suunatud sõnastamine.

Ütluste hargnenud sõnastamine kõneleja ja kuulaja seisukohalt. Vastusrepliigi seostamine eelneva ütlusega. Emotsioonisõnavara tähenduse täpsustamine. Sõnastuse otstarbekuse ja sobivuse hindamine õpetaja suunamisel (otsustamine õpetaja esitatud variantide põhjal, tähelepanu suunamine tekstis kirjeldatud situatsioonile).

### **Valiklugemine**

Sõnade, lausete ja lõikude leidmine mõistmisstrateegiast lähtuva või asukohale viitava korralduse järgi.

Lõigu sisu kokkuvõttele ja/või alltekstile viitavate lausete leidmine lõigust.

Teabe märgistamine tekstis (sõnade, sõnaühendite, lauseosade ja

Lausete joonimine või tähistamine markeriga).

Lause sisu ja mõtte väljendamine oma sõnadega,

sõnastuse täiendamine ja parandamine vabade laiendite lisamise ning sünonüümide kasutamisega (õpetaja juhendamisel).

Teksti jaotamine lõikudeks, lõikude pealkirjastamine. Teksti pealkirjastamine, olemasoleva pealkirja ümbersõnastamine.

Tekstide seostamine ühiskondlik-ajaloolise taustaga, põhjus-tagajärg seoste selgitamine ajas ja ruumis, nende täpsustamine ühiselt. Sündmuste ja käitumisaktide ahela suunatud mõtestamine.

Kujutluspiltide täpsustamine teksti põhjal: käitumisaktide ja keeruliste stseenide suunatud analüüsimine, objektide ja tegelaste tunnuste ning omaduste teadvustamine.

### **Küsimuste esitamine kaaslastele**

Küsimuste esitamine kaaslastele tekstis kirjeldatud sündmuste ja tegevuste põhjuse, tagajärje ning eesmärgi kohta (õpetaja suunamisel).

### **Tegelaste käitumise analüüs**

Tegelaste käitumise võrdlemine, nende omavaheliste suhete selgitamine.

Hinnangu andmine tegelaste käitumisele, hinnangu põhjendamine motiivi/eesmärgi ja tulemuse vahekorra lähtuvalt.

Eetilise ja emotsionaalse hinnangu võimaliku erisuse teadvustamine (Käitus õigesti/valesti, meeldib/ei meeldi).

Soovituste esitamine kaaslastele.

### **Teksti peamõtte sõnastamine**

Lõigu ja teksti sisukokkuvõtte ja allteksti sõnastamine, seostamine teksti sisuga.

Individuaalse sõnastuse täpsustamine ühisvestluses. Peamõtte seostamine õpilaste kogemustega ja/või käitumisega.

### **Teksti taastamine**

Tekstilähedane valikjutustamine, olustikusituatsioonide kirjeldamine ("suulise pildi" maalimine). Abistavad võtted ja vahendid: õpetaja repliigid, kava, tugisõnad (sõnaühendid), avatud lugemik, mõttelünkadega teesid („mälukava”).

Õpetaja ja õpilase vahelduv tekstilähedane jutustamine.

Kokkuvõtliku jutustamise õppimine, oluliste lausete valimine, üldistava sisuga lausete moodustamine, kavapunktide täiendamine, lõigu ühine lühendamine, jutustuse plaani esitamine.

Kaaslaste jutustamise jälgimine ja täiendamine (aluseks võrdlus autoritekstiga).

Tegelaskuju iseloomustamine plaani järgi.

### **Kirjaliku teksti koostamine**

Tekstilähedase lühikese kirjaliku ümberjutustuse ühine koostamine kava ja tugisõnade abil, tekstilõikude laiendamine lausetega. Osaoskuste harjutamine: erisuguse sõnastusega tekstide



sobivuse võrdlemine, lausete ja lõikude järjestamine, lausete seostamine, mõttelünkade sisu tuletamine ja sõnastamine, koostatud teksti sisuline ja formaalne parandamine.

### **Kirjutamine**

#### **Ärakiri**

Kirjutamine sõnarühmade, lühikeste lausete ja osalausete kaupa.

#### **Õigekiri**

Veaohlike häälikute õige märkimine peamiselt iseseisvalt, kaasneva ja eelneva enesekontrolli harjutamine, sh teistes ainetes kasutatud tekstide parandamine.

Võõrhäälikud ja võõrtähed, sõnade õige hääldamine.

Võõrsõna tunnused (g, b, d sõna algul, võõrtähed, pikk või ülipikk täishäälik järgsilbis), õigekiri.

Õpitud lõppude, tunnuste ja liidete õigekiri. Kirjavahemärkide kasutamine lauses.

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 45–55 sõna.

#### **Keeleteadmised ja –oskused**

Täis- ja kaashäälikute eristamine. Orienteerumine tähestikus, tähestiku kasutamine.

Võõrhäälikute ja -tähtede tundmine, võõrhäälikute hääldamine, võõrsõnade äratundmine tunnuste järgi.

Alus- ja öeldisrühma ning osalausete äratundmine.

Süntaksi- ja morfoloogiaküsimuste kasutamine keelendeid analüüsides ja moodustades.

Sõnavormi analüüsimine ja rakendamine eri funktsioonides.

Sõnade tuletamine õpitud liidetega.

#### **Tarbekiri**

Lihtsamate tarbekirjade koostamine: kirjalik teade, õnnitluskaardid.

Vormistamine paberil ja arvutis.

### **Õppetegevus**

Varasemaga võrreldes kasutatakse rohkem hargnenud korraldusi ning variatiivseid skemaatilisi vahendeid, suunatakse õpilasi abivahendeid ja töövõtteid valima, töövõtete eesmärgi ja töösamme sõnastama (regulatsioonimehhanismide arendamine).

Uue oskuse omandamisel nõutakse õpilastelt toiminguga kaasnevat kommenteerimist ja enesekontrolli sooritamiseks harjutamise käigus protsessile järgnevat kirjeldamist. Oluliseks peetakse oskust esitada koostegevuses kaaslastele soovitusi, leida ja parandada eksimusi.

Töövõtete mehaanilist sooritamist aitab vältida sõnastuse varieerimine ja hoidumine reeglitest praktilise tegevuse toeta.

Sõnavara mahu suurenemine, sõnatähenduste täpsustumine, uute semantiliste seoste loomine sõnade vahel tõstab keelekasutuse osakaalu tunnetustegevuses. Õpetamisel pööratakse tähelepanu omadussõnadele: tähenduse täpsustamine ja diferentseerimine, rakendamine laiendina. Suunatakse enamlevinud sõnamoodustusmallide omandamist, sõnavormide rakendamist erinevates tähendustes, sõnade mõistmist ja kasutamist ülekantud tähenduses.

Õpitakse leidma tekstist tundmatu tähendusega sõnu ja tuletama nende tähendust konteksti põhjal, märkama ja parandama semantilisi eksimusi sõnaühendites ja lausetes.

Sõnaühendite moodustamisel on oluline seostada ühte sõna võimalikult paljude teistega.

Eesmärk on harjutada (uue) teksti ladusat häälega lugemist. Lugemiskiiruse reguleerimisel lähtutakse iga õpilase suulise kõne tempost. Alustatakse lihtsate tekstilõikude vaikset ülesandega lugemise (s.o teabe otsimine) õppimist, esialgu vestluse teema sõnastamist kirjalikus tekstis.

Korduval häälega lugemisel püütakse jõuda elementaarse ilmekuseni, mis suures osas sõltub lapse oma kõne ilmekusest ja teksti eelneva analüüsi tulemustest.

Lihtsustatud õppe tekstikäsitluse eesmärkideks on eri mõistmisstrateegiate kasutamine ja ümberjutustuse variantide harjutamine.

Õpilaste iseseisvuse suurendamiseks esitatakse ülesanded lähtuvalt teksti mõistmise strateegiast ja jutustamise liigist, arvestatakse lapse tekstianalüüsi oskuse kujunemise etappi. Harjutatakse ülesannete esitamist kaasõpilastele.

Tekstis kirjeldatud keeruliste ja/või lastele vähetuntud stsenaariumite korral rakendatakse detailset analüüsi. Teksti sisu kokkuvõtte ja allteksti sõnastamine vajab veel õpetaja parafraseerimist, st kokkuvõtlikku sõnastamist ja konkretiseerimist.

Tekstis orienteerumiseks lisandub valiklugemisele temaatilise lugemise õppimine, mis on ühtlasi eeldus temaatiliseks ja tegelase nimel jutustamiseks.

Alustatakse kirjaliku ümberjutustuse õpetamist, mis esialgu vajab detailset etappide kaupa suunamist. Kirjutatud tekst loob järeltöövõimalused sisu ja sõnastuse puudujääkide leidmiseks ning parandamiseks, sh lausete muutmist kontekstisidusaks (sõnade järjekorra muutmine, samaviiteliste sõnade kasutamine).

Praktilises lauseõpetuses tegeldakse lausete ühendamise, sisestamise ja laiendamisega. Kaheosaliste liitlausete mõistmist ja moodustamist harjutatakse mallide kaupa, lähtudes nende grammatilisest tähendusest.

Kõnearenduse seisukohalt peetakse oluliseks, et õppija oskaks muuta lause kontekstisidusaks. Suunavate abivahenditena kasutatakse skeeme. Õpilaste tähelepanu pööratakse lauseid ja lauseosi siduvate sõnade tähendusele ning sõnajärjele.

Harjutusmaterjali koostamisel lõimitakse keeleõpetust teiste õppeainetega, st kasutatakse teistele ainetele tüüpilisi lausekonstruktsioone ja aktiveeritakse vastavat sõnavara.

Ärakiirjaoskusi rakendatakse kirjalike ülesannete täitmisel kõikides õppeainetes. Ärakiirja harjutamise eesmärk on lausete või mitmest sõnast koosnevate lauseosade kaupa kirjutamine. Jätkub õigekirjaoskuste automatiseerimine, kasutatakse variatiivset harjutusmaterjali.

Õpilasi suunatakse märkama õigekirja seisukohalt keerulisi häälikkoostisi sõnades enne kirjutamist, sooritama valikulist enesekontrolli, kasutama metakeelelisi operatsioone ortograafiareeglite rakendamiseks. Harjutatakse võõrsõnade hääldamist ja õigekirja. Oluline on vigade võimaliku põhjuse leidmine (sooritamata või valesti sooritatud toimingud/operatsioonid).

Suhtlemisoskuste kujundamisel toetatakse kirjaliku dialoogi repliikide suunatud analüüsile: mida ja milleks öeldakse, kuidas eesmärk realiseeritakse (strateegia), kuidas repliiki hargnenult sõnastaks kõneleja ja kuulaja. Tähelepanu pööratakse otseselt sõnastamata teabe tuletamisele. Kirjaliku dialoogi analüüsimise oskustele toetudes harjutatakse sobivate repliikide valimist olenevalt kirjeldatud situatsioonist.

## EESTI KEEL 7. klass (210 tundi)

### Taotletavad õpitulemused

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

oskab hankida teavet teistelt inimestelt; õpetaja suunamisel tekstist.

#### **Tunnetustegevuse arendamine**

mõistab seisukohtade võimalikku erinevust suhtlemisel, selgitab oma seisukohti; orienteerub talle mõistetavate sündmuste ajalistes ning põhjuslikes seostes.

#### **Lause ja sõnavara**

mõistab ja kasutab õpitud liht- ja koondlausemalle, mõistab ja kasutab suunatult eri suhteid väljendavaid kaheosalisi liitlauseid.

#### **Sõnaliigid**

tuletab sõnu õpitud liidetega; moodustab liitsõnu;

kasutab sõnade käände- ja pöördevorme, analüüsib sõnavormide koostist.

**Lugemine ja orienteerumine tekstis**

Juhtiv lugemisviis on 7. klassis süntagmaatiline lugemine.

loeb jõukohast võõrast teksti kõne tempos;

loeb õpitud teksti ladusalt mõningase ilmekusega;

täidab endamisi lugedes sisulisi ja keelelisi ülesandeid;

rakendab õpetaja juhendamisel temaatilist lugemist;

iseloomustab tekstis kirjeldatud tegelasi plaani järgi, oskab neid rühmitada teadaoleva(te) tunnus(t)e alusel.

**Kirjutamine**

tunneb ja rakendab tähekasutusreegleid, kasutab õpitud ortograafiareegleid õpetaja suunamisel.

**Õppesisu****Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

Erinevate, sh vastandlike arvamuste mõistmine ja väljendamine ühistegevuses, kokkuleppe otsimine. Reageerimine agressiivsetele väidetele.

Oma seisukoha selgitamine kaaslasele ja kaaslaste rühmale, oma arvamuse põhjendatud kaitsmine. Poiste-tüdrukute suhtlemise kujundamine: kontakti adekvaatne loomine ja jätkamine, häbematuses, valehäbit hoidumine.

Teabe hankimine ja suuline edastamine sõltuvalt situatsioonist: eri suhtluspartnerid ja/või -paigad; täiendava teabe küsimine arusaamatuste korral, teabe täiendamine või konkretiseerimine. Sündmuse kirjeldamine oma ja teiste positsioonilt.

Teiste ja oma käitumise otstarbekuse hindamine eesmärkidest, tunnetest ja tingimustest sõltuvalt.

Teistes ainetes omandatud teadmiste sõnastamine ja ainesõnavara kasutamine emakeeletundides.

**Tunnetustegevuse arendamine**

Tähelepanu keskendamine teabe valikulisele hankimisele pikemast tekstist või mitmest teabeallikast.

Sündmuste ajaliste (käitumisaktide järgnevus, üheaegsus) ning põhjuslike seoste (erinevad eesmärgid ja tingimused) mõistmine.

Põhjuste ahela teadvustamine sündmuste ajalises kirjelduses, põhjuslike ja mittepõhjuslike seoste eristamine kirjeldatud sündmuste ahelas.

Ühiskondlike ja looduslike põhjus-tagajärg seoste eristamine. Õpitud toimingute kontrollimine ja planeerimine. Teabekirjanduse kasutamise harjutamine. Tutvumine Interneti ja meedia võimalustega.

**Lause ja sõnavara****Lihtlause**

Alus- ja öeldisrühm.

Lausemallide aktiveerimine, teiste ainete sõnavara kasutamine lausetes, lausete muutmise ja laiendamine, eri ainetes kasutatavate uute lausemallide õppimine. Mitme küsilause moodustamine ühe väitlause alusel, suletud (kas? ega?) ja avatud (kes? kus? jne) küsimuste rühmad. Lihtlause kaastekstis.

**Koondlause**

Korduvad alused, öeldised, sihitised, määrused, täiendid, öeldistäited.

Korduvate lauseliikmete laiendid.

Sidesõnad ja, ning, ega, ehk, või, kui ka. Koondlause tähenduse sõltumine sidesõnast.

Koondlause kasutamine tekstis, koondlause moodustamine teksti põhjal.

**Liitlause**

Liitlausete leidmine tekstist. Liitlausete moodustamine lihtlausetest ja/või skeemide järgi.

Ajasuhteid väljendavad liitlauseid.

Tegevuse üheaegsuse ja järgnevuse väljendamine rindlausega: sidesõnad ja, ning. Ajasuhte väljendamine põimlausega: sidendid kui, siis, enne seda kui, pärast seda kui.

Lausete grammatilise tähenduse mõistmine, lausete koostamine skeemi ja analoogia alusel. Lausete transformeerimine.

Põhjuslikke suhteid väljendavad liitlauseid. Tegevuste, sündmuste põhjused ja tagajärjed, nende väljendamine lausega.

Sidendid ja, ning, sellepärast, sest.

Lausete mõistmine, koostamine.

Tegevuse eesmärgi väljendamine liitlauseid. Sidendid et, selleks et.

Põhjuse ja eesmärgi ning vastavate osalauseid eristamine.

Vastandamise-eraldamise väljendamine liitlauseid.

Sidendid aga, kuid, ent, vaid, või, ja.

Lausete mõistmine ja koostamine.

Objektisuhete väljendamine liitlauseid. Pealause sihilise tegusõna juurde kuuluv sihitis kõrvallause.

Sidendid et, kuidas, kes (kelle jne), mis (mille jne).

Lausete mõistmine ja koostamine. Atributiivsuse väljendamine liitlauseid.

Pealause lõpus oleva nimisõna laiendamine täiend kõrvallausega.

Sidendid mis (mille jne), kes (kelle jne).

Lausete mõistmine ja koostamine.

Pealause laiendamine eri suhteid väljendavate kõrvallauseidtega:

sobitamine, kõrvallauseid

moodustamine küsimuste ja sidendite abil. Otsekõne ütluse muutmine kaudseks.

Saatelause muutmine pealauseks ja otsekõne muutmine sihitis kõrvallauseks.

Asesõnade asendamise lihtsamad juhud

### **Sõnaliigid**

Kujutluste täpsustamine ja laiendamine sõnaliikide üldisest (kategoriaalsest) tähendusest, grammatilisest tähendusest ning formaalsetest tunnustest.

Kahe tunnusterühma (semantilised, formaalsed) eristamine.

Käände- ja pöördvormid.

Nimisõna. Nimisõna semantilised ja formaalsed tunnused. Nimi ja nimetus.

Nimisõna algvorm ja muutevormid. Sama suhet väljendavad käändevormid (koht, aeg jne).

Nimisõnade moodustamine liidete abil: -ja, -mine, -la., -nik, -kond, - stik.

Tuletatud nimisõnade tähendus, sama tuletusliitiga sõnade rühmatähendus, sõnatähendus.

Muutevormid, nende kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Liitnimisõna. Eristamine sõnaühendist, liitnimisõna sõnaühendis. Allrühmade nimetuste moodustamine.

Omadussõna. Omadussõna semantilised ja formaalsed tunnused.

Omadussõna kasutamine koos nimisõnaga, omadussõna tähenduse mõistmine kontekstis, sõnaühendi kasutamine tekstis.

Kesksõnade moodustamine analoogia alusel, kesksõnade kasutamine täiendina.

Omadussõnade moodustamine tuletusliidete abil: liited -ne, -lik, -line, -jas, -kas.

Tuletatud sõnade tähendus (sõnarühm, sõna), muutevormid, kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Kirjelduste koostamine.

Arvsõna. Tunnused, rühmad (põhi- ja järgarvsõnad). Rooma numbrid (I–XXV).

Arvsõna muutevormide kasutamine kontekstis. Arvsõnade õigekiri.

Tegusõna. Tegusõna öeldisena, tegusõna laiendid lauses. Sünonüümid ja lähedase

tähendusega tegusõnade rühmad, nende kasutamine sama tegevussituatsiooni sõnastamisel.

Tegusõna muutevormid: ma- ja da-tegevusnimi: olevik, liht-, täis- ja enneminevik. Tingiva ja kaudse kõneviisi vormide suunatud moodustamine (küsimused, analoogia) ja kasutamine lauses.

Käskiva kõneviisi vormide moodustamine (ainsuse ja mitmuse 2. pööre) ja kasutamine dialoogis.

Umbisikuline tegumood. Võimaliku tegevuses osaleja või objekti tuletamine kontekstist.

Ühendtegasõna: tähenduse konkreetlus, sõnaühendite moodustamine, abimäärsõnad ühendtegasõna koostises, nende koht lauses. Ühendtegasõna kasutamine tingimuslauses.

Liitsõna. Tuletusliited liitsõnadega, sõnatähenduse mõistmine (õppeainete sõnavara).

### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

#### **Uue teksti lugemine**

Uue sisult ja keeleliselt jõukohase teksti häälega lugemine kõne tempos ja endamisi ülesandega lugemine lõikude kaupa (kuni pool tekstist).

#### **Lugemise harjutamine**

Individuaalsed ülesanded lugemistehnika lünkade kõrvaldamiseks. Ladususe ja ilmekuse harjutamine, lugemistempo teadlik muutmine. Õpitud teksti ladus ja ilmekas lugemine kõne tempos (selgus, loogiline rõhk, toon).

#### **Sõnavaratöö**

Teksti peamõtte või allteksti mõistmiseks vajalike sõnade selgitamine enne lugemist.

Tundmatute sõnade leidmine lugemisel ja sõnatähenduse ühine selgitamine, sõnastiku kasutamine.

Sõna kaastekstis: lause ja/või lõigu tähenduse sõltumine kasutatud sõnadest ja väljenditest (piltlikud väljendid, võrdlused, metafoorid, arhaismid, tegelaste sõnavara).

Võrdluste ja metafooride mõistmine ja kasutamine õpetaja juhendamisel. 5–6 sõna või väljendi aktiveerimine teksti analüüsidest ja taastades.

#### **Teksti analüüs**

Eri mõistmisstrateegiatega kasutamise suunatud harjutamine. Mõtteseoste leidmine lausete ja lõikude vahel. Uute tekstis kirjeldatud teadmiste või arusaamatu teabe märkamise õpetaja suunamisel.

Seoste leidmine kirjeldatud sündmuste vahel. Sündmuste ajaliste seoste (käitumisaktide järgnevus, üheaegsus) mõistmine; samaaegsete sündmuste teadvustamine ja vastandamine. Põhjuslike seoste (erinevad eesmärgid ja tingimused) mõistmine. Põhjuse ahela teadvustamine, põhjussuhetes olevate sündmuste, stseenide kirjelduse leidmine sündmuste ahelast.

Ühiskondlike, isiklike ja looduslike põhjus-tagajärg seoste eristamine. Tahan/vaja erisus.

Tahan (miks ütlen) selleks (milleks ütlen) kuidas ütlen.

Oletuste ja järelduste sõnastamine.

#### **Dialoogi analüüs**

Suhtlusaktide üldiste ja ütluse/repliigi konkreetsete motiivide ning strateegiatega eristamine õpetaja suunamisel (miks? – milleks? – kuidas?). Samasugust üldist eesmärki täitvate ütluste ja strateegiakorduste leidmine (temaatiline lugemine).

Strateegia muutmise märkamise õpetaja juhendamisel

(valiklugemine). Ütluste hargnenud sõnastamine (teabe tuletamine).

#### **Valik- ja temaatiline lugemine**

Valiklugemine üleminekuga temaatilisele lugemisele: sõnade ja lausete leidmine lõigus, mingit teemat kajastavate lõikude leidmine

ühe teksti ulatuses (mitme lause või lõigu leidmine ühe ülesande põhjal).

Teabe märgistamine tekstis (sõnade, sõnaühendite, lauseosade ja lausete allajoonimine või markeriga tähistamine).

Lõigu või teksti mõtte väljendamine oma sõnadega, kokkuvõttele ja/või alltekstile viitavate

keeleüksuste leidmine autoritekstist.

### **Küsimuste esitamine kaaslastele**

Küsimuste esitamine teksti kohta sündmuse põhjuste ja tagajärgede väljaselgitamiseks, järelduste tegemiseks, puuduva teabe tuletamiseks.

### **Tegelaste käitumise analüüs**

Tegelaste rühmitamine (iseloомуjooned, ajalooline taust).

Tegelaste käitumise, mõtete ja elamuste võrdlemine. Hinnangu andmine tegelaste käitumisele.

(motiivid, käitumisakt ja selle sõltumine tingimustest, tulemus). Hinnangu põhjendamine käitumismotiividest ja tulemustest lähtuvalt (mida sooviti, mis oli tulemus).

### **Teksti peamõtte sõnastamine**

Peamõttele (sisu kokkuvõtte ja alltekst) osutavate lausete (lõikude) leidmine tekstist; lõigu ja teksti peamõtte sõnastamine ja selle täpsustamine ning põhjendamine originaalile viidates.

Peamõtte seostamine õpilase kogemustega.

### **Teksti kavastamine**

Märkmete tegemine: tegelasi iseloomustavad sõnad, tugisõnad ja - sõnaühendid kava juures. Lihtkava ja jooniskava ühine koostamine, kavade kasutamine.

### **Teksti taastamine**

Tekstilähedane valik- ja temaatiline jutustamine; abivahendite individuaalne valimine ja kasutamine.

Kokkuvõtliku jutustamise harjutamine, sh tekstilähedase jutustuse plaani eelnev esitamine.

Abistavad võtted: kava, sõnaühendid, tugisõnad.

Järeltöö õpilaste jutustusega: jutu täiendamine lugemiku tekstile toetudes, jutu täpsustamine, lühendamise, keelendite korrigeerimine.

Tegelaste iseloomustamine ja võrdlemine plaani järgi. Jutustamise õppimine tegelase rollis (lähtutakse tegelase eesmärkidest, mõtetest ja tunnetest).

Looduskirjelduste koostamine plaani järgi: tekstilähedane kirjeldamine, oma sõnadega kirjeldamine.

Teksti laiendamine: puuduva teabe tuletamine (järeldamine, oletamine).

### **Kirjaliku teksti koostamine**

Tekstilähedase kirjaliku ümberjutustuse koostamine ühiselt loodud kava ja esitatud keelevahendite abil (tugisõnad, -sõnaühendid). Kirjandi kirjutamine pildi ja tugisõnade toel; pildi ja kava põhjal. Järeltöö: parandamine ja/või täiendamine.

Looduskirjelduse koostamine plaani järgi.

### **Kirjutamine**

#### **Õigekiri**

Veaohlike häälikute analüüsi- ja õigekirjavilumuste, enesekontrollioskuste kujundamine (individuaalsed abivahendid ja ülesanded).

Erandlik g, b, d s-i kõrval. Liitsõnade õigekiri.

Õppeainetes kasutatavate võõrsõnade õigekiri. h sõna algul. i ja j-i õige hääldamine sõnades, õigekiri.

Liide –ja. Õpitud tuletusliidete õigekiri.

Ennetava enesekontrolli harjutamine, kaasneva ja järgneva kontrolli teostamine (juhitakse tähelepanu).

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 55–65 sõna.

Keeleteadmised ja –oskused.

Häälikurühmade tundmine, tähestiku kasutamine. Tähekasutusreeglite kasutamine:

lihthäälikute ja häälikuühendite reeglipärane kirjutamine.

Õpitud ortograafiareeglite kasutamine (tähelepanu juhtimisel): nõrk sulghäälik s-i kõrval,

liitsõnade õigekiri, h ja j-i kasutamine, liidete õigekiri (nt käija). Lausete koostamine õpitud

liitlausemallide ulatuses.

Sõnade tuletamine õpitud liidetega, liitsõnade moodustamine õpitud mallide ulatuses.

Kirjavahemärkide kasutamine.

### **Tarbekiri**

Tarbekirjade koostamine: õnnitluskaart, kiri sõbrale, kiri omastele.

Vormistamine paberil ja arvutis.

### **Õppetegevus**

Varasemaga võrreldes kasutatakse rohkem hargnenud korraldusi ning variatiivseid skemaatilisi vahendeid, suunatakse õpilasi abivahendeid ja töövõtteid valima, töövõtete eesmärgi ja töösamme sõnastama (regulatsioonimehhanismide arendamine).

Uue oskuse omandamisel nõutakse õpilastelt toimingut kaasnevat kommenteerimist ja enesekontrolli sooritamiseks harjutamise käigus protsessile järgnevat kirjeldamist. Oluliseks peetakse oskust esitada koostegevuses kaaslastele soovitusi, leida ja parandada eksimusi. Töövõtete mehaanilist sooritamist aitab vältida sõnastuse varieerimine ja hoidumine reeglitest praktilise tegevuse toeta.

Sõnavara mahu suuremine, sõnatähenduste täpsustamine, uute semantiliste seoste loomine sõnade vahel tõstab keelekasutuse osakaalu tunnetustegevuses. Õpetamisel pööratakse tähelepanu omadussõnadele: tähenduse täpsustamine ja diferentseerimine, rakendamine laiendina. Suunatakse enamlevinud sõnamoodustusmallide omandamist, sõnavormide rakendamist erinevates tähendustes, sõnade mõistmist ja kasutamist ülekantud tähenduses. Õpitakse leidma tekstist tundmatu tähendusega sõnu ja tuletama nende tähendust konteksti põhjal, märkama ja parandama semantilisi eksimusi sõnaühendites ja lausetes. Sõnaühendite moodustamisel on oluline seostada ühte sõna võimalikult paljude teistega. Eesmärk on harjutada (uue) teksti ladusat häälega lugemist. Lugemiskiiruse reguleerimisel lähtutakse iga õpilase suulise kõne tempost. Alustatakse lihtsate tekstilõikude vaikset ülesandega lugemise (s.o teabe otsimine) õppimist, esialgu vestluse teema sõnastamist kirjalikus tekstis.

Korduval häälega lugemisel püütakse jõuda elementaarse ilmekuseni, mis suures osas sõltub lapse oma kõne ilmekusest ja teksti eelneva analüüsi tulemustest.

Lihtsustatud õppe tekstikäsitluse eesmärkideks on eri mõistmisstrateegiade kasutamine ja ümberjutustuse variantide harjutamine.

Õpilaste iseseisvuse suurendamiseks esitatakse ülesanded lähtuvalt teksti mõistmise strateegiast ja jutustamise liigist, arvestatakse lapse tekstianalüüsi oskuse kujunemise etappi. Harjutatakse ülesannete esitamist kaasõpilastele.

Tekstis kirjeldatud keeruliste ja/või lastele vähetuntud stsenaariumite korral rakendatakse detailset analüüsi. Teksti sisu kokkuvõtte ja allteksti sõnastamine vajab veel õpetaja parafraaseerimist, st kokkuvõtlikku sõnastamist ja konkretiseerimist.

Tekstis orienteerumiseks lisandub valiklugemisele temaatilise lugemise õppimine, mis on ühtlasi eeldus temaatiliseks ja tegelase nimel jutustamiseks.

Alustatakse kirjaliku ümberjutustuse õpetamist, mis esialgu vajab detailset etappide kaupa suunamist. Kirjutatud tekst loob järeltöövõimalused sisu ja sõnastuse puudujääkide leidmiseks ning parandamiseks, sh lausete muutmist kontekstisidusaks (sõnade järjekorra muutmine, samaviiteliste sõnade kasutamine).

Praktilises lauseõpetuses tegeldakse lausete ühendamise, sisestamise ja laiendamisega. Kaheosaliste liitlausete mõistmist ja moodustamist harjutatakse mallide kaupa, lähtudes nende grammatilisest tähendusest.

Kõnearenduse seisukohalt peetakse oluliseks, et õppija oskaks muuta lause kontekstisidusaks. Suunavate abivahenditena kasutatakse skeeme. Õpilaste tähelepanu pööratakse lauseid ja lauseosi siduvate sõnade tähendusele ning sõnajärjele.

Harjutusmaterjali koostamisel lõimitakse keeleõpetust teiste õppeainetega, st

kasutatakse teistele ainetele tüüpilisi lausekonstruktsioone ja aktiveeritakse vastavat sõnavara.

Ärakiirjaoskusi rakendatakse kirjalike ülesannete täitmisel kõikides õppeainetes. Ärakiirja harjutamise eesmärk on lausete või mitmest sõnast koosnevate lauseosade kaupa kirjutamine. Jätkub õigekirjaoskuste automatiseerimine, kasutatakse variatiivset harjutusmaterjali. Õpilasi suunatakse märkama õigekirja seisukohalt keerulisi häälikkoostisi sõnades enne kirjutamist, sooritama valikulist enesekontrolli, kasutama metakeelelisi operatsioone ortograafiareeglite rakendamiseks. Harjutatakse võõrsõnade hääldamist ja õigekirja. Oluline on vigade võimaliku põhjuse leidmine (sooritamata või valesti sooritatud toimingud/operatsioonid).

Suhtlemisoskuste kujundamisel toetatakse kirjaliku dialoogi repliikide suunatud analüüsile: mida ja milleks öeldakse, kuidas eesmärk realiseeritakse (strateegia), kuidas repliiki hargnenult sõnastaks kõneleja ja kuulaja. Tähelepanu pööratakse otseselt sõnastamata teabe tuletamisele. Kirjaliku dialoogi analüüsimise oskustele toetudes harjutatakse sobivate repliikide valimist olenevalt kirjeldatud situatsioonist.

## EESTI KEEL 8. klass (210 tundi)

### Taotletavad õpitulemused

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

oskab märgata ja hinnata kaaslaste käitumise (sh sõnakasutuse) sobivust; reageerib adekvaatselt kaaslaste erinevatele ja vastandlikele seisukohtadele. oskab suunavate küsimuste abil analüüsida dialoogi;

#### **Tunnetustegevuse arendamine**

Kasutab tuttavat teabekirjandust juhendamisel

#### **Lause ja sõnavara**

Kasutab õpitud lausemalle suulises ja kirjalikus tekstis.

#### **Sõnaliigid**

Tuletab sõnu õpitud liidetega, mõistab ja kasutab tuletisi;

Tunneb ära ja moodustab pöörde- ja käändevorme.

#### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

loeb jõukohast teksti häälega ladusalt ja endamisi teabe hankimiseks;

täidab jõukohast teksti analüüsides ülesandeid õpitud mõistmisstrateegiate ulatuses;

oskab esitada küsimusi teistele ja endale teksti kohta mõistmisstrateegiatest lähtuvalt ning neile küsimustele vastata;

taastab õpitud teksti suuliselt erineval viisil (õpetaja suunamisel): tekstilähedaselt,

temaatiliselt, kokkuvõtlikult, tegelase seisukohalt;

rakendab analüüsi käigus kasutatud abivahendeid;

iseloomustab tegelast ja tegelasrühma plaani järgi;

kirjeldab tegevusi ja sündmusi kogemuste ja eri õppeainete materjalide põhjal (abiga);

koostab pärast ühist arutelu tekstilähedase kirjaliku ümberjutustuse.

#### **Konspekterimine**

märgistab olulist teavet väljendavaid teabeüksusi tekstis (suunamisel), teeb märkmeid tekstide põhjal.

#### **Tarbekiri**

koostab näidise järgi õpitud tarbekirja.

#### **Õigekiri**



kasutab omandatud õigekirjaoskusi iseseisvates kirjalikes töödes;

## **Õppesisu**

### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

Suulise ja kirjaliku teabe hankimise võimaluste teadvustamine, teabe hankimine suhtluspartnerilt.

Teabe suulise ja kirjaliku edastamise harjutamine sõltuvalt suhtluseesmärgist, strateegia valimine.

Erinevate ja vastandlike arvamuste eristamine, oma seisukohtade kaitsmine kokkuleppe otsimisel, mõnest oma seisukohast loobumise harjutamine kujuteldavas situatsioonis.

Suhtlemissituatsiooni komponentide teadvustamine: suhtluspositsioonid (situatiivsed ja sotsiaalsed rollid, hoiakud ja koostöövalmidus), motiividest tulenevad eesmärgid ja strateegiad, ütluse sisuline ja keeleline sobivus (ütluste valimine).

Teabe seostamine ja sõnastamine eri suhteid väljendavate liitlausete abil (suunatult).

Õpitud oskuste kasutamine kaaslaste ütlusi analüüsides.

Eri põlvkondade suhtlemiseärasuste teadvustamine: lapsed- vanemad-vanavanemad, noorukid-täiskasvanud.

Poiste-tüdrukute vastastikune suhtlemine, kiindumuse väljendamine. Ebaviisakatele repliikidele reageerimine. Käitumise otstarbekuse ja moraalinõuetele vastavuse hindamine, individuaalne ja rühmakäitumine.

### **Tunnetustegevuse arendamine**

Tähelepanu keskendamine kestva samalaadse tegevuse jooksul: teabe otsimine, tekstide koostamine, ühisvestlus-väitlus, tekstide kuulamine jm.

Taju arendamine: objekti osade ja tegevusstseenide analüüsimine, tajutud teabe sõnastamine.

Mõtlemise ja mälu arendamine: üldistamis- ja konkretiseerimisstrateegiatega rakendamine, erilaadsete seoste loomine. Enesekontrolliharjumuste kujundamine, planeerimise osatähtsuse teadvustamine.

Teabekirjanduse, Interneti ja meedia kasutamine õpetaja suunamisel.

### **Lause ja sõnavara**

#### **Sõnaühend**

Koondlauset moodustavad ja erilaadseid tunnuseid väljendavad põhisõna rinnastavad laiendid.

#### **Lihtlause**

Äratundmine, peamised formaalsed tunnused. Korduvad lauseliikmed ja osalaised või nende puudumine. Põhisõna ja laiendite seosed lauses, seosed osalause vahel. Süntaksiküsimuste esitamine.

Alus, öeldis ja nende laiendid lauses.

Väit-, küsi- ja käsklause, nende vastastikune transformeerimine.

Kaastekstisidusad laused: lausete sisuline ja vormiline sõltumine eelnevast lausest.

Aluseta või öeldiseta laused tekstis, sh repliigid dialoogis.

Lausete muutmise kaastekstisidusaks.

Suulise kõne lausungite muutmise normatiivseteks. Suuliselt esitatud teksti sõnastamine kirjalikult.

Dialoogi lühikese vastusrepliigi asendamine hargnenud lausega või lauserühmaga ja vastupidi.

Küsimuste esitamine dialoogi repliikide sisu kohta. Otsekõne asendamine kirjeldusega.

#### **Koondlause**

Korduvad põhisõnad ja laiendid (sihitised, määrused, täiendid). Koondlause korduvate lauseliikmete laiendid: seoste leidmine kahel tasandil (põhisõna laiend, laiendi laiend).

Koondlause tähenduse sõltumine sidesõnadest ja, ning, ehk, ega, või, kui ka.

Koondlausetes moodustamine.  
Kirjavahemärgid koondlauses.

### **Liitlause**

Osalaused. Alus ja öeldis osalauses. Liitlausetes väljendatavad suhted: tegevuste seostamine ja vastandamine; koht, aeg (üheaegsus ja järgnevus), põhjus, eesmärk, objekti tunnus, tegevuse tunnus (sihitisosalause) ja tingimus, võrdlus.

Liitlausetes käsitlemine suhete ja suhet väljendavate lausemallide kaupa.

Suhteid väljendavad osalaused: vastandavad, eraldavad ja selgitavad, ja-, põhjus-, eesmärgi ja kohasuhteid väljendavad osalaused. Pealause sihilist tegusõna täpsustavad sihitis kõrvallaused. Pealause nimisõna täpsustavad täiend kõrvallaused.

Liitlause tähenduse ja struktuuri analüüs. Osalausetega väljendatud mõtete teadvustamine ja seoste seletamine.

Lausestruktuuri skemaatiline kujutamine. Küsimuste (küsilause, süntaksiküsimus) esitamine osalausetes kohta.

Sidendite tähenduse mõistmine.

Lausetes koostamine osalausetest skeemide abil ja iseseisvalt; osalausetes ja sidendite

sobitamise, lausetes lõpetamine ja moodustamine sidendist lähtuvalt, sõnade valimine lausesse.

Lausetes kasutamine dialoogis ja tekstis.

Liitlaused tekstis: eristamine väljendatud tähenduslike seoste alusel. Kaheosalise liitlause äratundmine, tähenduse mõistmine, koostamine ja kasutamine: liitlausena esitatud korralduste täitmine ja küsimustele vastamine, kaheosalise liitlause äratundmine suulises ja kirjalikus tekstis, lausestruktuuri teadvustamine (osalaused ja nende paigutus, sidendid, sõnajärg) ja küsimuste esitamine osalause kohta.

Sõnade ja sõnaühendite tähenduse seletamine liitlausega (sobitamine, suunavad küsimused).

Lühivastuse asendamine dialoogis liitlausega ja vastupidi.

Lausetes koostamine suunatult (analoogia, küsimused/korraldused, skeemid), lausetes moodustamine liitlauseid ühendades ja sisestades, moodustatud lausetes kasutamine kontekstis.

Ühe ja sama seose väljendamine erinevate lausemallidega: erinevad sidendid, osalausetes erinev paigutus.

Teabe sarnasuse/erinevuse mõistmine, lausetes suunatud transformeerimine.

Liht-, koond- ja liitlausetes eristamine, terminite kasutamine.

Eri lauseehitusega samasisuliste tekstide võrdlemine (sama teabe esitusviiside teadvustamine).

Koond- ja liitlausetes moodustamine lihtlausest ja vastupidi (analoogia põhjal).

Koond- ja liitlausetes koostamine, transformeerimine ja rakendamine.

### **Sõnaliigid**

Teadmiste süvendamine sõnaliikidest (nimisõna, omadussõna, tegusõna, arvsõna, määrsõna): morfoloogilised tunnused, küsimused, funktsioon lauses, semantilised rühmad ja nende üldistatud tähendus; terminite tundmine. Sõnaliikide eristamine.

Samatüveliste sõnade tuletamine (kiirustama, kiirus, kiire, kiiresti), tähenduslik eristamine, kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Nimi ja nimetus, liigi ja alaliigi nimetus.

Tuletised ja liitsõnad.

Nimisõna morfoloogilised tunnused ja süntaktiline funktsioon (alus; põhisõna, laiend).

Nimisõna sõnaühendis, laiendi leksikaalne ja vormiline sõltumine põhisõnast.

Morfoloogia- ja süntaksiküsimus.

Aluse seos öeldisega. Nimisõna käänamine.

Tutvumine käänamistabeliga: käändevormide moodustamine tabeli järgi, vormide äratundmine, vormide sobitamine käände nimetuse ja küsimusega (tabeli abil).

Sama käändevormi erinevad tähendused. Rakendamine kontekstis.

Mitmuse tunnuse valimine ja õigekiri.

Ühe ja sama sõna vormide rakendamine eri funktsioonides (sõnaühendites, lausetes).

Nimisõnade liitmine ja tuletamine: liitnimisõnade ja tuletatud sõnade semantilised rühmad, sõnaühendi muutmine liitsõnaks, tähenduse muutumine.

Samatüveliste sõnade tuletamine ja tähenduse eristamine, tuletatud sõnadest käändevormide moodustamine, nende kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Moodustatud sõnade tähenduse suunatud võrdlemine üldistusastmest lähtudes (rühmad, allrühmad, rühmitusalused). Varemõpitud liidete kasutamise aktiveerimine.

### **Omadussõna**

Omadussõna tuletamine: tuletusliited: -ne, -lik, -line, -Tuletatud sõnade rühmitamine tuletusliidete tähenduse alusel, muutmine ning kasutamine sõnaühendis ja lauses.

Omadussõnade kasutamine objekti osade kirjeldamisel, tegevussteenide konkretiseerimisel.

### **Määrsõna**

Määrsõna tunnused, tähendusrühmad.

Määrsõna sõnaühendis (tegevuse tunnus) ja lauses. Määrsõnade tuletamine: tuletusliited – ti/di; -sti, -lt.

Samatüveliste omadus- ja määrsõnade kasutamine sõnaühendis ja lauses (tegevuse või objekti iseloomustamine).

### **Tegusõna**

Semantilised (tegevuse/seisundi väljendamine) ja formaalsed tunnused.

Tegusõna lauses, tegusõna laiendid.

Samasse tähendusrühma kuuluvad tegusõnad, nende valimine väljendatava teabe konkretiseerimiseks ja sõnakorduste ärahoidmiseks.

Samatüvelised tegusõnad. Laiendite leksikaalne ja vormiline valimine sõltuvalt tegusõna tähendusest (riietab poega esinemiseks, riietub esinemiseks).

Tegusõnade mitmetähenduslikkus, laiendite valimine ja kasutamine sõltuvalt kaastekstist.

Tegusõna grammatilised kategooriad: pöörded (ja isikulised asesõnad), arv, aeg, kõne, tegumood, kõneviis.

Lause tähenduse sõltumine tegusõna grammatilistest kategooriatest.

Muuteoperatsioonid.

Tegusõna vormide aktiveerimine. Ühendteigusõna, selle kasutamine lauses.

Kesksõnad täiendi funktsioonis: olendi või objekti tunnuste väljendamine.

Moodustamine analoogia alusel ning rakendamine lauses. Tegusõna asendamine kesksõnaga (käisid – oled/olid käinud), kontekstisidusate lausete moodustamine.

### **Arvsõna**

Põhi- ja järgarvsõnad, nende muutevormid. Järgarvsõnade tuletamine.

Rooma numbrid I–XXX.

Arvsõna muutevormide kasutamine sõnaühendis ja lauses. Arvsõnade õigekiri.

### **Liitsõna**

Tuletusliited liitsõnades, sõnatähenduse mõistmine. Liitsõnade moodustamine: tuletised liitsõna komponendina.

### **Omadussõna**

Esemete, olendite, nähtuste tunnused ja omadused ning nende väljendamine omadussõnade abil.

Omadussõna süntaktiline funktsioon (täiend, öeldistäide).

Mitu omadussõna põhisõna laienditena. Omadussõna käänamine koos nimisõnaga.

Võrdlusastmed.

### **Võõrsõnad**

Õppeainetes kasutatavate võõrsõnade mõistmine.

### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

Mõne Eesti kirjaniku ja tema teose teadmine.

### **Uue teksti lugemine**

Sisult ja keeleliselt jõukohase teksti ladus häälega lugemine kõne tempos, individuaalsed ülesanded lugemistehnika lünkade kõrvaldamiseks. Sihipärane endamisi lugemine (kuni 2/3 materjalist).

### **Lugemise harjutamine**

Ladususe harjutamine.

Eelnevale analüüsile toetuva ilmeka (kõne tempos) lugemise harjutamine.

Tooni ja tempo muutmine õpetaja näidise, selgituste ja korralduste alusel.

### **Sõnavaratöö**

Tundmatute sõnade leidmine esmasel või korduval lugemisel, nende tähenduse selgitamine.

Tähenduste täpsustamist vajavate sõnade leidmine iseseisval lugemisel.

Autorite sõnavara võrdlemine samateemalistes tekstides. Võrdluste ja metafooride leidmine, selgitamine ja kasutamine suunamisel.

Inimest iseloomustavate sõnade tähenduse täpsustamine ja aktiveerimine.

### **Teksti analüüs**

Teksti mõistmisstrateegiate teadvustamine: küsimuse/korralduse eesmärgi (lause tähendus, lausete seostamine, puuduva teabe tuletamine, väljendusvahendid, kokkuvõte) mõistmine.

Küsimusele vastamiseks/korralduse täitmiseks sobiva toimingute teadvustamine

(valiklugemine, temaatiline lugemine, meenutamine). Õpetaja koostatud

küsimuste/korralduste rühmitamine mõistmisstrateegiatest lähtuvalt, sobimatute ja sobivate küsimuste eristamine. Küsimuste/ülesannete suunatud sõnastamine strateegiate kaupa ja neile vastamine.

Tekstis esitatud ütluste psühholoogilise struktuuri (hoiakud/motiivid, eesmärk, strateegia) teadvustamine õpetaja suunamisel (miks? milleks? kuidas?).

Vastusrepliigi seostamine eelnevaga (nõustumine, kummutamine, täiendava teabe taotlemine jne).

Suhtlemist kirjeldavate sõnade tähenduse mõistmine ütluse suunatud analüüsi kaudu.

Arutelud kasutatud repliikide sobivuse ja tulemuslikkuse üle. Küsimuste esitamine kaaslastele. Küsimuste esitamine endale ja neile vastamine. Kaaslaste küsimuste ja vastuste sobivuse hindamine, abistav täiendamine. Nõustumine enam kui ühe tuletatud seletusega.

### **Teabe märgistamine tekstis**

Tegelaste ja tegelasarühmade käitumise võrdlemine. Käitumise otstarbekuse ja moraalinõuetele vastavuse hindamine (individuaalne ja rühmakäitumine) ühe või mitme samateemalise teksti põhjal, antud hinnangu põhjendamine.

Käitumist mõjutavate ajalooliste, ühiskondlike ja looduslooliste tingimuste teadvustamine.

Kirjeldatud ajaloolise tausta võrdlemine tänapäevaga (tingimused, arenguetapid kirjeldatud sündmustest tänapäevani).

Kirjeldatud tegevuste seostamine looduskirjeldustega. Looduskirjelduste analüüs. Objekti või nähtuse oluliste, iseloomulike ja individuaalsete tunnuste/omaduste eristamine. Objekti või sündmuse/stseeni valikuline konkretiseerimine ja üldistamine.

### **Teksti peamõtte sõnastamine**

Peamõtet väljendava või peamõtte/alltekstile viitava lõigu (lause) leidmine tekstist; lõigu ja teksti peamõtte sõnastamine ja selle täpsustamine, võrdlemine autoritekstiga, sõnastuse

põhjendamine tekstile viidates.

Peamõtte seostamine õpilaste käitumise ja kogemustega.

### **Teksti kavastamine**

Liht-, liit- ja jooniskava koostamine ning kasutamine.

### **Teksti taastamine**

Kasutatavad jutustamise liigid: temaatiline jutustamine (sh tekstilähedane temaatiline jutustamine), kokkuvõtlik jutustamine, tegelaste ja tegelasrühmade iseloomustamine, jutustamine tegelase või tegelasrühma nimel, teksti laiendamine.

Looduskirjelduste sõnastamine igapäevasõnavara kasutades. Abivahendid: kava, tugisõnad ja sõnaühendid (valikuliselt), originaaltekst.

Enda või kaaslaste jutustatud teksti sõnastamine kirjalikult.

Teksti koostamise (tekstilooma) osaoskuste teadvustamine, ühisarutelu etapiti (etapid on õpilasele esitatud): eesmärk (milleks? kellele? mida?), teemakohase teabe otsimine ja valimine, teabe järjestamine, teabe sõnastamine, sisuline ja keeleline järeltöö. Erineva sisuga tekstide võrdlemine ja koostamine sama teabe (kogemuse) põhjal.

Kirjaliku teksti koostamine (tekstilooma etappide kaupa)

Tekstilähedane ja kokkuvõtlik ümberjutustus koos hinnanguga sündmustele, tegelastele jne.

Kirjeldus loodusloolise või geograafilise materjali põhjal. Märkmete tegemine ja nende kasutamine jutustamisel.

Märkmete tegemine teabeteksti põhjal, märkmete kasutamine teabe taastamisel. Kirjandi kirjutamine töö, õppekäigu vm teemal. Tööprotsessi või selle osa kirjeldamine.

### **Kirjaliku teksti konspekterimine**

Teabe otsimine ja märgistamine: sõnade, sõnaühendite, lauseosade ja lausete joonimine või tähistamine markeriga. Lausete lühendamine.

### **Tarbekiri**

Vabas vormis tarbekirja koostamine (kiri, teade, kutse, seletuskiri, avaldus, volitus, CV); blankettide täitmine (teenuste arveldused, ajakirjanduse tellimine) paberil ja arvutis.

### **Õigekiri**

Harjutused õigekirjavilumuste kujundamiseks (aktiveeritav sõnavara, sh võõrsõnad), individuaalsed ülesanded lünkade kõrvaldamiseks.

k, p, t ja g, b, d helitute häälikute kõrval.

Järgsilpide sulghäälikute, liitsõnade ja liidete õigekirja harjutamine.

Liidetega -ki ja -gi sõnade tähendus ja õigekiri.

Võõrhäälikud, nende hääldamine, võõrtähed.

Enesekontrolliharjumuste kujundamine. Oskuste rakendamine valikuliselt, vajaduse märkamine enne ülesande sooritamist.

Oma õigekirjaoskuse teadvustamine.

### **Keeleteadmised ja -oskused**

Tähestiku rakendamine sõnaraamatute kasutamisel.

Õpitud ortograafiareeglite kasutamine tähelepanu juhtimisel.

Sõnaliikide ja nende üldistatud tähenduse tundmine ja vastavate terminite teadmine.

Käänamistabeli tundmine:

käändanimetus, küsimus, sõnavormi äratundmine ja moodustamine. Muutevormide ja grammatiliste tähenduste mõistmine.

Liht-, koond- ja liitlausete praktiline eristamine.

Lausete moodustamine ja transformeerimine.

Liitlausetega väljendatud seoste mõistmine, lausete praktiline kasutamine

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 65-75 sõna.

### **Õppetegevus**

Lihtsustatud õppe viimaste kooliaastate peamine eesmärk on soodustada oma tegevuse reguleerimise kujunemist (peaaju frontaalsagarate funktsioonid), et omandatud oskusi ja elementaarseid keeleteadmisi võimetele vastavalt ja võimalikult iseseisvalt rakendada. Seda toetab aju kõnepiirkondade analüütilise tegevuse pidev stimuleerimine variatiivsete ülesannetega.

Kõikide allteemade puhul ergutatakse õpilasi võimalikult iseseisvalt oma tegevust planeerima, toimingute eesmärgi teadvustama, töövõtteid valima, tulemusi kontrollima ja hindama. Õpitegevuse kirjeldatud laad on ettevalmistus õpilaste edaspidiseks iseseisvaks eluks: kutseõpe ja töise tegevusega seotud täiendõpe, sotsialiseerumine ja töine tegevus, orienteerumine meedias, pere loomine jne. Tulemused sõltuvad eesti keele kui õppeaine lõimimisest teiste ainetega (keelematerjal, ühised nõuded, osaliselt samalaadsed ülesanded). Ilukirjanduslikud tekstid. Ilukirjanduslike tekstide käsitlemisel ja suhtlemisõpetuses on rõhuasetus pragmaatilise tähenduse mõistmisel, mis omakorda toetub keeleüksuste (sõnavara, lausemallid) semantilise tähenduse arengule. Tekste analüüsides arutletakse tegelaste käitumise üle: motiivid, kavatsused, tegevusakte soodustavad või takistavad tingimused, moraalsed valikud, tulemuse mõju tegevusakti sooritajale ja teistele, tegelasrühmade ühised tunnused, tunded ja hoiakud (sh poiste ja tüdrukute kiindumus). Meedia põhjal arutletakse ühiskonnas toimuvate protsesside üle, püütakse eristada fakte ja arvamusi.

Teabetekstid. Teabetekstide käsitlemisel harjutatakse erilaadse teabe hankimist, märkmete tegemist, konspekteerimist, sõnaraamatute kasutamist. Teine teabega tegelemise valdkond on tarbekiri: kujundatakse selle mõistmise, koostamise ja blankettide nõuetekohane täitmise oskust.

Tekstiga tutvumisel ja tekste analüüsides muutub valdavaks sihipärane endamisi lugemine: valiklugemine ülesandega (teabe otsimine), uue teabe iseseisev märkamine, valmistumine jutustamiseks ümberjutustuse liigist lähtudes. Analüüsi tulemusena sõnastatakse teksti mõtend (teksti sisu lühikokkuvõtte ja alltekst), mida vajaduse korral parafraseerib pedagoog. Tekstianalüüsi eesmärk on õppida iseseisvalt kasutama teksti mõistmisstrateegiaid. Oluliseks valdkonnaks on seejuures jätkuvalt kirjalik dialoog, mille analüüsile toetub argidialoogi elementaarne teadvustamine ja reguleerimine.

Ümberjutustus. Harjutatakse ümberjutustuse eri liike, varieerides üldistamise ja konkretiseerimise osakaalu. Suunatakse originaalteksti ja märkmete kasutamist vahendatud tekstiloome ajal olenevalt suulise või kirjaliku ümberjutustuse liigist.

Lauseõpetus. Lauseõpetuses on rõhuasetus lausemallist oleneval lausetähenduse mõistmisel ning muuteharjutustel. Praktiline lauseõpetus toetub osaoskustele moodustada sõnavorme ja sõnu, mõista nende tähendust ning sõnade seost (tegusõna- ja nimisõnafraase). Konteksti lausetähenduse mõistmiseks on oluline analüüsida lausetevahelisi seoseid (kasutada lokaalse sidususe strateegiat).

Sõnavara laiendamine ja sõnatähenduse täpsustamine sõltub objektide ja nende tunnuste rühmitamise oskusest ja teadmistest.

Sõnatähenduse seletamisel suunatakse õpilaste tähelepanu objektide rühma tunnustele, funktsioonidele, omadustele, tunnuse tunnustele, objekti osadele. Suunamist vajab sõnavormide ja tuletiste eristamine: sõnavormid tähistavad sama objekti (rühma) või tunnust, samatüvelised tuletised aga eri objekte või tunnuseid. Samuti on vaja õpilaste tähelepanu suunata ja neid abistada abstraktse tähendusega sõnade ning metafoorsete väljendite mõistmisel.

Õigekiri ja ärakiri. 8. ja 9. klassi eesmärk on saavutada võimalikult õige kiri ja rakendada kirjutamist ühe operatsioonina teiste ülesannete täitmisel.

## EESTI KEEL 9. klass (210 tundi)

### Taotletavad õpitulemused

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

teab adekvaatse suhtlemise põhimõtteid tavaolukorras käitumiseks (perekonnas, eakaaslastega, töökollektiivis, ametiasutuses jne); mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust, erinevust ja vastandlikkust; selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erinevustele. hindab oma ja teiste käitumise otstarbekust ja moraalinõuetele vastavust tavaolukorras, käitub vastavalt;

#### **Tunnetustegevuse arendamine**

Kasutab tekste ja teatmikke teabe hankimiseks;

#### **Lause ja sõnavara**

Tunneb lausete eri tüüpe, mõistab õpitud lausemallide tähendust, oskab neid kasutada teabe hankimisel ja sõnastamisel;

valdab elementaarseid teadmisi grammatikast: sõnaliigid, käänamine ja pööramine, liht-, koond- ja liitlauseid, sõnamoodustus.

#### **Sõnaliigid**

Tuletab sõnu õpitud liidetega, mõistab ja kasutab tuletisi;

Tunneb ära ja moodustab pöörde- ja käändevorme.

#### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

loeb jõukohast teksti endamisi sihipäraselt, häälega, mõistmiseks vajaliku selguse ja intonatsiooniga,

koostab teabe hankimiseks eesmärgist lähtuvalt küsimuste kompleksi teksti(de) kohta;

taastab tuttavat teksti erineval viisil (kokkuvõtlikult, laiendatult, tekstilähedaset);

iseloomustab tegelasi ja tegelaskirju; seletab ja hindab nende käitumist;

kirjeldab tegevusi ja sündmusi teistele arusaadavalt.

#### **Konspekterimine**

oskab teha märkmeid ja elementaarselt konspekterida.

#### **Tarbekiri**

koostab tarbekirja õpitud liikide piires.

#### **Õigekiri**

järgib kirjutamisel tähekasutus- ja põhilisi ortograafiaeegleid, leiab ja parandab õigekirjavigu.

### **Õppesisu**

#### **Suhtlemine ja suuline väljendusoskus**

Suhtluspartnerilt teabe hankimine. Saadud teabe suuline ja kirjalik edastamine hargnenult ja kokkuvõtlikult, täiendav suuline selgitamine. Tegevuse ühine planeerimine ja korrigeerimine protsessi käigus, korralduste-soovituste esitamine ja nende täitmine. Teiste arvamuse kuulamine vaidluses, oma seisukohtade selgitamine. Tegude ja eksimuste ning puudulike teadmiste ja oskuste tunnistamine.

Oma ja kaaslaste verbaalsete ütluste järgnev analüüs (miks? milleks? kuidas? tulemus?), arutelu oma seisukohalt otstarbekamate suhtlemisvõimaluste leidmiseks (Mida, miks, kuidas ütlesin? Kuidas oleks olnud otstarbekam?).

Tunnete ja emotsioonide mõju teadvustamine

konfliktsituatsioonis: partneri emotsioonidest põhjustatud ebasobiva vastuse märkamine (kõrgendatud toon, ebaviisakad väljendid, kiire kõnetempo jne), teadmised kaaslaste suhtlemise/käitumise mõjutamise võimalustest (rahulik vestlus, täiendava teabe küsimine, huumor jne), oma käitumise tulemuste ettekujutamine. Hoidumine ebasoovitavast käitumisest, nende võimaluste teadvustamine.

Suhtlemine perekonnas (põlvkonnad, abikaasad) ja töökollektiivis (tööandja ja -võtja; käitumine tööturul) ning ametiasutustes. Hinnangute, ühiste ja erinevate ning vastandlike seisukohtade teadvustamine: koostegevus ja vastuolud perekonnas, kambas-rühmas, koolis, tööl ja ühiskonnas.

Reeglipärane käitumine ja ootamatud lahendused konfliktsituatsioonides.

Neidude ja noorukite vastastikune suhtlemine kollektiivis, suhtlemine kiindumuse korral.

Nähtud ebatavalise sündmuse kirjeldamine (nt autoavarii).

### **Tunnetustegevuse arendamine**

Tähelepanu keskendamine kestvale aine esitamisele ja selgitusele, märkmete tegemine.

Teabe otsimine ja konspekteerimine. Tajutava teabe (sh tekstides esitatud teabe)

konkretiseerimine ja üldistamine vastavalt püstitatud eesmärgile, ülesande/tegevuse

eesmärkide valimine. Tuletatava teabe valdkondade teadvustamine. Tunnuste ja omaduste rühmitamine: olulised, iseloomulikud, individuaalsed.

Põhjus-tagajärg seoste leidmine aeg-ruumi kirjeldustest. Põhjus- tagajärg seoste ahela ning mitme samaaegselt mõjuva põhjuse teadvustamine.

Tegevuse planeerimine, tegevuse sooritamise algoritmi järgi ja variatiivselt, enesekontroll.

### **Lause ja sõnavara**

Sõnaühend ja lause

Tähenduslik erinevus, sõnaühendite leidmine lausest, sõnaühendi kasutamine lauses.

Lause tekstis, teabe jaotumine kahe või enama lause vahel.

### **Lihtlause**

Tekstiväline lause, lause sõnajärg.

Laiendatud ja laiendamata lause.

Lause tähenduse sõltumine tegusõna ajast, tegumoest, kõneviisist, laiendist.

Lause tekstis: sõnajärg, lauseid siduvad sõnad, samaviitelised sõnad, tegusõna ajavormid.

Väit-, küsi- ja käsklause: intonatsioon, lõpumärgid, transformeerimine.

### **Liitlause**

Liht-, koond- ja liitlause (põim- ja rindlause): semantiline ja struktuuriline erinevus, sidentide tähendus ja funktsioonid.

Samasisuliste, kuid erineva struktuuriga lausete leidmine.

Sama suhet väljendavate, kuid erineva sisuga lausete leidmine, lausete rühmitamine suhete järgi.

Lause moodustamine tegusõnafraasist sõltuvalt. Sama teabe variatiivne sõnastamine, sidentide varieeritud kasutamine.

Lausete transformeerimine.

Lauseehituse muutmine: kirjalikus sidusas tekstis keerulisemaks, suulises tekstis lihtsamaks.

Rakendamine: liitlause tugilauseks, eelnevalt moodustatud lausete kasutamine kontekstis, dialoogi repliikide valimine ja moodustamine kujuteldavas situatsioonis, tekstis esitatud teabeüksuste tõepärasuse argumenteerimine. Järeltöö tekstidega.

Hõlmava struktuuriga liitlausete tähenduse mõistmine (sõnadevahelised seosed).

Mitmeosaliste liitlausete mõistmine kirjalikus tekstis.

### **Sõnaliigid**

Omandatud teadmiste kinnistamine sõnaliikidest.

Õpitud sõnaliikide kohta käivate teadmiste ja oskuste süvendamine

(äratundmine, küsimuste esitamine), sõnade semantilised rühmad, kasutamine lauses.

Erinevatesse sõnaliikidesse kuuluvate sõnade tuletamine samast tuletusalusest.

Tuletatud sõnade rühmitamine kas sõna tüvest, liitest või sõnaliigist lähtuvalt. Sõnarühmade rakendamine sõnaühendites ja lausetes.

Käänamistabel, selle kasutamine.

Muutevormide moodustamise harjutamine ning moodustatud vormide rakendamine.



Nimisõna tuletamine: õpitud liidete aktiveerimine. Õpitavad liited: -kas, -ik, -us.  
Tuletatud sõnade tähendus, kasutamine. Lõppude, tunnuste, liidete õigekiri.

### **Omadussõna**

Muutevormide moodustamine koos nimisõnaga. Võrdlusastmed. Omadussõna tuletamine: liited –tu, -jas, -kas. Tuletatud sõnade tähendus, kasutamine. Lõppude, tunnuste, liidete õigekiri.

### **Määrsõna**

Määrsõnade semantilised rühmad (koha, aja-, viisimäärsõnad). Määrsõnade tuletamine: õpitud liidete aktiveerimine, õpitav liide: - keski.

Lause laiendamine määrsõnaga.

### **Tegusõna**

Tegusõna vormid: isik, arv, aeg, kõne, kõneviis, tegumood. Vormide tähendus.

Pööramise harjutamine ning moodustatud vormide rakendamine. Tegusõna lauses öeldisena, tegusõna laiendid (öeldisrühm).

Lause tähenduse sõltumine tegusõna vormist. Ühendteigusõna.

Kesksõnade ja tegusõna käändeliste vormide mõistmine sõnaühendis ja lauses.

Tegusõna tuletamine.

Õpitud liidete aktiveerimine.

Õpitavad liited: -ta (õppima–õpetama), -u (riietama–riietuma), -ata (seisma–seisatama), -ne (vähenema).

Tuletatud tegusõnade tähendus ja kasutamine lauses. Tegusõna tunnuste ja lõppude õigekiri.

### **Asesõna**

Isikulised, näitavad, siduvad, umbisikulised asesõnad, nende tähendus ja kasutamine.

Asesõnade käänamine analoogia alusel ja tabeli järgi, muutevormide kasutamine tekstis (samaviitelised sõnad).

### **Arvsõna**

Põhi- ja järgarvsõnad, murdarvsõnad. Järgarvsõnade märkimine araabia ja Rooma numbriga (I–XXX).

Järg- ja murdarvsõnade mõistmine, kasutamine ja tuletamine: liide – ndik.

Arvsõna käändevormide moodustamine tabeli, analoogia ja põhisõna vormi alusel.

Arvsõnade lugemine (numbrid tekstis), kasutamine suulises kõnes.

### **Liitsõna**

Sõnade liitumismudelid (tüvevariandid): nimetavaline, omastavaline liitumine. Paarissõnad (õed-vennad).

Lühenenud tüvega liitumine, tüvede äratundmine.

Liitsõnade semantilised rühmad täiendsõnast sõltuvalt (liiki, otstarvet, sugulust vm väljendav täiendsõna).

Liitsõnade koostis, õigekiri. Sõnaühendi ja liitsõna tähenduslik erinevus ja õigekiri.

Tuletusliited liitsõnades, sõnatähenduse mõistmine, liitsõna moodustamine.

### **Võõrsõnad**

Õppeainetes kasutatavate võõrsõnade mõistmine.

### **Lugemine ja orienteerumine tekstis**

Mõne Eesti klassiku ja kaasaegse kirjaniku teadmine ning nende teoste tundmine. Põhiliste ilukirjandusliikide praktiline äratundmine ning terminite mõistmine. Mõne üle-eestilise ja kohaliku ajalehe ning ajakirja teadmine. Oskus kasutada tuttavaid teabeteoseid.

### **Uue teksti lugemine**

Sisult ja keeleliselt jõukohase teksti ladus häälega lugemine kõne tempos kuulamiseks piisava selguse ja elementaarse ilmekusega (toon, lauselõpu intonatsioon, loogiline rõhk).

Individuaalsed ülesanded lugemistehnika parandamiseks. Sihipärane endamisi lugemine.

## **Lugemise harjutamine**

Ladususe ja ilmekuse harjutamine.

### **Sõnavaratöö**

Sõnatähenduse täpsustamine kaastekstis: tundmatute sõnade leidmine, individuaalne selgitamine või tähenduse otsimine.

Autori sõnade võrdlemine tavasõnadega, enamlevinud võrdluste ja metafooride aktiveerimine.

### **Teksti analüüs**

Mõtteseoste ja probleemsituatsioonide kirjelduste leidmine tekstist, osalemine arutelus.

Suuliste ja kirjalike küsimuste/korralduste sõnastamine mõistmisstrateegiate kaupa nii teiste kui enda jaoks.

Enda poolt koostatud küsimuste/korralduste põhjendamine valik- ja temaatilist lugemist kasutades.

Tekstist viidete leidmine teabe tuletamist eeldavatele ülesannetele vastates.

Arutelu oma ja teiste koostatud küsimuste/ülesannete põhjal. Tekstis esitatud ütluste analüüsimine (eesmärk, strateegia, interpretatsioon) pärast tekstilõigu sisulist analüüsi (õpetaja esitatud viitesõnu kasutades). Tundmatu teabe märkamine ja leidmine, lisateabe otsimine. Kirjeldatud sündmuste ajaline kõrvutamine, ühe või mitme põhjuse ja tagajärje teadvustamine. Viidete leidmine tekstist: põhjus-tagajärg seoste ahel, mitu samaaegselt mõjuvat põhjust.

Tegelaste ning tegelasrühmade tegude ja käitumise seletamine. Hinnangu andmine (tingimused, eesmärgid, tulemused).

### **Teksti peamõtte sõnastamine**

Peamõtte kokkuvõttev sõnastamine ja autori kavatsuste (allteksti) teadvustamine, seostamine ühiskondlik-ajaloolise taustaga. Sisu kokkuvõtte ja allteksti erisuse teadvustamine.

### **Teksti kavastamine**

Õpitud kavastamisviiside rakendamine (õpilase valikul), arutelu valiku (sõnastus, sisu) otstarbekuse üle.

### **Teksti taastamine**

Eri jutustamisviiside kasutamine teksti taastamisel: kokkuvõtlik jutustamine, teksti laiendamine, tegelaste ja tegelasrühmade iseloomustamine, kirjelduste koostamine jne. Erinevate jutustamisviiside (sh õpilase valitu) kasutamine ühe ja sama tekstiga töötamisel.

### **Kirjaliku teksti koostamine (tekstiloometappide kaupa)**

Ümberjutustus (tekstilähedane, kokkuvõtlik, laiendatud). Kirjand kogemuse põhjal, sh tööprotsessi kirjeldus.

Teksti koostamine etapiti: kavatsuse sõnastamine, materjali valimine, tugisõnade (märksõnade) ja -lausete märkimine, materjali järjestamine (märksõnade rühmitamine või plaani koostamine), sõnastamine, sisuline järeltöö, sõnastuse korrigeerimine.

### **Kirjaliku teksti konspekteerimine**

Harjutused kirjalikul teabetekstil põhineva konspekti koostamiseks:

oluliste mõtete ja faktide leidmine tekstist, teksti lühendamine; lausete lühendamine ja transformeerimine; lühendite kasutamine.

Erisuguse hargnevusega lõigud konspektis sõltuvalt materjali uudsusest või olulisusest. Sama teabe erisugune konspekteerimine sõltuvalt eesmärgist.

Konspekti täiendamine.

Suuliselt esitatud teabe konspekteerimine

Harjutused suulise kõne konspekteerimiseks: sõnade ja sõnaühendite kirjutamine kuulmise järgi. Temaatiline valiketteütlus: sõnad, sõnaühendid, lihtlauseid. Lausete lühendamine.

Liitlausete asendamine lihtlausetega.

Vaba etteütlus lausete kaupa: lausete lühendamine, lühendite kasutamine. Konspekteerimine

lühikeste lõikude kaupa: kirjutamine pärast arutelu, iseseisvalt.

Teksti ja konspekti kõrvutamine: teabehulk, teabe olulisus, sõnastus. Teksti taastamine oma konspekti, kaaslaste konspekti järgi.

### **Tarbekiri**

Vabas vormis tarbekirja kirjutamine, blankettide täitmine: harjutatakse õpitud tarbekirja liike (soovitatav on koostada näidiste vihik). Kuulutus. Kaastundeavaldus.

Elulookirjeldus: teksti vormis ja CV. Vormistamine paberil, arvutis.

### **Õigekiri**

Individaalsed ülesanded õigekirjaoskuse süvendamiseks. Enda koostatud teksti õigekiri.

Ortograafiareeglite kasutamisoskuse süvendamine: g, b, d helitute häälikute kõrval;

Keerulisemate tähekasutusreeglite kasutamise harjutamine vastavalt vajadusele (sulghäälikud järgsilpides, kaashäälikuühend), enesekontroll.

Võõrsõnade õigekiri.

Suur algustäht nimedes (olendid, geograafilised objektid, asutused/organisatsioonid, riigid, ajalehed/ajakirjad).

Kodukoha asutuste ja ettevõtete nimed.

Võõrsõnade leksikoni, õigekeelsussõnaraamatu kasutamine.

### **Keeleteadmised ja -oskused**

Tähekasutusreeglite ja õpitud ortograafiareeglite kasutamine ning õigekirja protsessi kommenteerimine.

Õigekirjavigade leidmine ja parandamine.

Sõnaliikide nimetuste ja tunnuste (vorm ja tähendus) teadmine.

Sõnade käänamine ja pööramine tabeli järgi.

Õpitud sõnamoodustussmallide teadmine; tuletiste ja moodustatud sõnade kasutamine sõnaühendis ning lauses.

Samasisuliste, kuid erineva struktuuriga lausete äratundmine, oskus lauseid transformeerida.

Kirjalike tööde kogumaht ühes õppetunnis on 75–85 sõna.

### **Õppetegevus**

Lihtsustatud õppe viimaste kooliaastate peamine eesmärk on soodustada oma tegevuse reguleerimise kujunemist (peaaju frontaalsagarate funktsioonid), et omandatud oskusi ja elementaarseid keeleteadmisi võimetele vastavalt ja võimalikult iseseisvalt rakendada. Seda toetab aju kõnepiirkondade analüütilise tegevuse pidev stimuleerimine variatiivsete ülesannetega.

Kõikide allteemade puhul ergutatakse õpilasi võimalikult iseseisvalt oma tegevust planeerima, toimingute eesmärke teadvustama, töövõtteid valima, tulemusi kontrollima ja hindama. Õpitegevuse kirjeldatud laad on ettevalmistus õpilaste edaspidiseks iseseisvaks eluks: kutseõpe ja töise tegevusega seotud täiendõpe, sotsialiseerumine ja tööine tegevus, orienteerumine meedias, pere loomine jne. Tulemused sõltuvad eesti keele kui õppeaine lõimimisest teiste ainetega (keelematerjal, ühised nõuded, osaliselt samalaadsed ülesanded). Ilukirjanduslikud tekstid. Ilukirjanduslike tekstide käsitlemisel ja suhtlemisõpetuses on rõhuasetus pragmaatilise tähenduse mõistmisel, mis omakorda toetub keeleüksuste (sõnavara, lausemallid) semantilise tähenduse arengule. Tekste analüüsides arutletakse tegelaste käitumise üle: motiivid, kavatsused, tegevusakte soodustavad või takistavad tingimused, moraalsed valikud, tulemuse mõju tegevusakti sooritajale ja teistele, tegelasrühmade ühised tunnused, tunded ja hoiakud (sh poiste ja tüdrukute kiindumus). Meedia põhjal arutletakse ühiskonnas toimuvate protsesside üle, püütakse eristada fakte ja arvamusi.

Teabetekstid. Teabetekstide käsitlemisel harjutatakse erilaadse teabe hankimist, märkmete tegemist, konspekterimist, sõnaraamatute kasutamist. Teine teabega tegelemise valdkond on tarbekiri: kujundatakse selle mõistmise, koostamise ja blankettide nõuetekohane täitmise

oskust.

Tekstiga tutvumisel ja tekstide analüüsidest muutub valdavaks sihipärane endamisi lugemine: valiklugemine ülesandega (teabe otsimine), uue teabe iseseisev märkamine, valmistumine jutustamiseks ümberjutustuse liigist lähtudes. Analüüsi tulemusena sõnastatakse teksti mõtend (teksti sisu lühikokkuvõtte ja alltekst), mida vajaduse korral parafraseerib õpetaja. Tekstianalüüsi eesmärk on õppida iseseisvalt kasutama teksti mõistmisstrateegiaid. Oluliseks valdkonnaks on seejuures jätkuvalt kirjalik dialoog, mille analüüsile toetub argidialoogi elementaarne teadvustamine ja reguleerimine.

Ümberjutustus. Harjutatakse ümberjutustuse eri liike, varieerides üldistamise ja konkretiseerimise osakaalu. Suunatakse originaalteksti ja märkmete kasutamist vahendatud tekstiloome ajal olenevalt suulise või kirjaliku ümberjutustuse liigist.

Lauseõpetus. Lauseõpetuses on rõhuasetus lausemallist oleneval lausetähenduse mõistmisel ning muuteharjutustel. Praktiline lauseõpetus toetub osaoskustele moodustada sõnavorme ja sõnu, mõista nende tähendust ning sõnade seost (tegusõna- ja nimisõnafraase). Konteksti lausetähenduse mõistmiseks on oluline analüüsida lausetevahelisi seoseid (kasutada lokaalse sidususe strateegiat).

Sõnavara laiendamine ja sõnatähenduse täpsustamine sõltub objektide ja nende tunnuste rühmitamise oskusest ja teadmistest.

Sõnatähenduse seletamisel suunatakse õpilaste tähelepanu objektide rühma tunnustele, funktsioonidele, omadustele, tunnuse tunnustele, objekti osadele. Suunamist vajab sõnavormide ja tuletiste eristamine: sõnavormid tähistavad sama objekti (rühma) või tunnust, samatüvelised tuletised aga eri objekte või tunnuseid. Samuti on vaja õpilaste tähelepanu suunata ja neid abistada abstraktse tähendusega sõnade ning metafoorsete väljendite mõistmisel.

Õigekiri ja ärakiri. 8. ja 9. klassi eesmärk on saavutada võimalikult õige kiri ja rakendada kirjutamist ühe operatsioonina teiste ülesannete täitmisel.